

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА на територията на Община Дряново за периода 2014 – 2020 г.

Юли 2014 г.

Този документ е създаден в рамките на проект № 13-13-68/12.11.2013 г. „Ефективна координация и партньорство при разработване и провеждане на политики в общинска администрация Дряново”, финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет”, съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ.....	3
1. ВЪВЕДЕНИЕ.....	6
1.1. Задание.....	6
1.2. Основни дефиниции.....	7
1.3. Методология на работа.....	8
1.4. Нормативна и информационна база.....	9
2. УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА НА ОБЩИНСКО НИВО.....	9
2.1. Принципи на устойчивото развитие на туризма.....	9
2.2. Участници в процеса и взаимоотношения между тях.....	11
3. АНАЛИЗ НА РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ДРЯНОВО.....	15
3.1. Обща характеристика на Община Дряново.....	15
3.2. Въздействие на туризма върху развитието на Община Дряново.....	40
3.2.1. Икономически въздействия.....	41
3.2.2. Екологични въздействия.....	42
3.2.3. Социални въздействия.....	43
3.3. Маркетингова позиция на Община Дряново.....	43
3.3.1. Туристически продукт.....	44
3.3.2. Дистрибуция на дестинацията.....	44
3.3.3. Комуникация на дестинацията.....	44
3.4. Тенденции в развитието на туризма.....	45
3.5. SWOT анализ.....	46
4. ПРОГРАМА ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ДРЯНОВО.....	52
4.1. Методология.....	52
4.2. Стратегия за развитието на туризма в Община Дряново.....	52
5. ПЛАН ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРОГРАМАТА.....	56
5.1. Проекти.....	56
5.2. Източници на финансиране.....	73
5.3. Управление на проектите.....	74

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

РЕЗЮМЕ

Програма за развитие на туризма на територията на Община Дряново за периода 2014 – 2020 г. е разработена в рамките на проект „Ефективна координация и партньорство при разработване и провеждане на политики в община Дряново“, в изпълнение на Договор № 13-13-68/ 12.11.2013 г., финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

Основната задача на програмата е да послужи като ръководство за работа на Общинската администрация и другите заинтересовани страни в сферата на туризма. При разработването на програмата са взети под внимание условията и предпоставките, необходими за постигане на устойчиво и балансирано развитие на туризма в съответствие с икономическите, социални и екологични аспекти.

На основата на извършения анализ и оценка на развитието на туризма в община Дряново са формулирани визията и стратегическите цели, които също така са в съответствие с международната, национална и регионална политика в тази сфера.

Визията за развитието на общината, формулирана в програмата, е следната:

**Община Дряново – добре разпознаваема целогодишна
дестинация с устойчив конкурентоспособен туристически
сектор**

Изведени са следните **стратегически цели**:

- Развитие на човешките ресурси в туристическия сектор;
- Усъвършенстване на структурата на туристическия продукт и превръщане на общината във водеща целогодишна дестинация за културно-исторически, селски и еко-туризъм;
- Увеличаване на инвестициите чрез подобрен маркетинг и ясни регламенти;
- Увеличаване на приходите за туристическия бранш чрез повишаване на качеството и подобряване на маркетинга;
- Съхраняване на околната среда и подобряване на условията за алтернативни форми на туризъм.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

За изпълнението на поставените цели са определени **приоритети** и посочени **конкретни мерки**, включващи набор от дейности (проекти), които съответстват на реалностите и нуждите на общината, региона и държавата.

- ❖ **Приоритет I.** Създаване на подходящи управленски и организационни структури, системи за управление, обучение и квалификация на персонала
- ❖ **Приоритет II.** Повишаване на качеството и обогатяване на предлагания основен туристически продукт и устойчивото му развитие
- ❖ **Приоритет III.** Преодоляване на сезонния характер на туризма в общината чрез развитие на алтернативни форми на туризъм
- ❖ **Приоритет IV.** Подобряване на базовата и туристическата инфраструктура, съхраняване на околната среда и въвеждане на енергийни екологични и ефективни технологии
- ❖ **Приоритет V.** Провеждане на ефективен маркетинг, реклама и информационен обмен

За всеки приоритет са заложили конкретни мерки, чрез които да бъдат постигнати желаните резултати:

Приоритет I – Структури, обучение

- 1.1. Въвеждане на интегрирани системи за управление на качеството, международни стандарти и практики в туристическите обекти и места за настаняване;
- 1.2. Подобряване на информационната основа на туризма – статистика, проучвания, анализи, прогнози от страна на общинска администрация и туристическите сдружения;
- 1.3. Създаване на условия за развитие на човешките ресурси - специализирано обучение и ограничаване на текучеството на персонала в туристическите обекти и места за настаняване;
- 1.4. Повишаване на капацитета на общинска администрация за управление и мониторинг на туристическите дейности
- 1.5. Сътрудничество с национални и регионални власти и органи чрез участие в браншови, регионални и секторни асоциации;

Приоритет II – Основен туристически продукт

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

- 2.1. Повишаване качеството на туристическите услуги чрез стимулиране на собствениците на туристически обекти и места за настаняване да търсят по-висока категоризация;
- 2.2. Подкрепа за дейността на туристическите сдружения от страна на общината – както текущо финансиране, така и подкрепа при кандидатстване с проекти за външно финансиране;
- 2.3. Подобряване на координацията и комуникацията между заинтересованите страни

Приоритет III – Алтернативни форми на туризъм

- 3.1 Подкрепа за развитието на алтернативни, специфични и местни форми на туризъм
- 3.2 Увеличаване дела на туристическата база с целогодишна експлоатация
- 3.3 Организиране на събития с регионален, национален и международен обхват и превръщането им в традиционни, със стремеж към привличане на повече млади хора;
- 3.4 Разработване на съвместни туристически продукти със съседни страни или други целеви пазари

Приоритет IV – Инфраструктура, околна среда

- 4.1 Подобряване на туристическата и базовата инфраструктура
- 4.2 Подобряване на туристическата, довеждаща и инженерна инфраструктура в малките населени места в общината, с цел разгръщане на потенциала им за развитие на алтернативни форми на туризъм;
- 4.3 Съхраняване на околната среда в общината
- 4.4 Насърчаване на енергийната ефективност и използването на възобновяеми източници;

Приоритет V – Маркетинг, реклама, информация

- 5.1 Въвеждане на съвременни технологии за обслужване, информация и реклама и по-пълно използване на възможностите, предоставени от Интернет и социалните мрежи;
- 5.2 Осъществяване на целева реклама на туристическите продукти на общината в основни генериращи пазари в страната и чужбина;
- 5.3 Подобряване на връзките с обществеността чрез провеждане на редовни информационни и комуникационни кампании

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Регионалната политика е една от най-динамичните сфери на развитие в България през последните няколко години. Законът за регионалното развитие е основният законови акт, уреждащ и регламентиращ политиката в областта на регионалното развитие, който подробно определя нейните цели, институциите и инструментите за формирането и реализирането ѝ. В закона се регламентира институционалната рамка, посочват се функциите и взаимоотношенията между структурите и органите на управление на регионалното развитие на национално, регионално и местно равнище и се определят конкретните механизми за съгласуване и координиране.

Разработването на настоящата *Програма за развитие на туризма на територията на Община Дряново за периода 2014 – 2020 г.* се осъществява в рамките на проект „Ефективна координация и партньорство при разработване и провеждане на политики в община Дряново“, в изпълнение на Договор №13-13-68/ 12.11.2013 г., финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

1.1. Задание

Разработването на настоящата програма се базира на следния методологичен подход:

- ❖ Извършване на цялостен анализ на нормативната база и наличните документи на национално, регионално и местно ниво (Закон за туризма, Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в България, стратегически документи за развитие на туризма на ниво област, Проект на Общински план за развитие на община Дряново за периода 2014 – 2020 г. и др.);
- ❖ Събиране, обобщаване и анализиране на статистически данни;
- ❖ Допитване до заинтересованите страни за целите на изготвяне на адекватна стратегическа рамка;
- ❖ Извеждане на основните цели, приоритети и мерки за развитие на туризма на територията на общината за посочения период в съответствие с приоритетите за развитие на туристическия сектор на ниво Европейски съюз, държава и регион.
- ❖ Изготвяне на план за действие за постигане на заложените в програмата цели.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

1.2. Основни дефиниции

В настоящата програма, екипът използва някои основни понятия в смисъла, даден по-долу:

- ❖ **Туризм** – пътуване с цел отдых и развлечения, както и стопанският отрасъл, който обслужва тези дейности.
- ❖ **Устойчиво развитие** - начин на използване на природните ресурси, който цели да задоволи човешките нужди като същевременно запазва естествения баланс в околната среда, така че тези потребности да могат да бъдат задоволявани както в текущия момент, така и в далечното бъдеще. Устойчивото развитие обединява два основни стремежа на обществото:
 - постигане на икономическо развитие, осигуряващо нарастващ жизнен стандарт,
 - опазване и подобряване на околната среда и за в бъдеще.
- ❖ **Устойчив туризм** - туризм, който задоволява нуждите на настоящите туристи и туристическите региони, като същевременно защитава и увеличава възможностите за бъдещето. Целта на устойчивия туризм е да поддържа икономическите и социални предимства на туристическото развитие, като същевременно намалява или изменя всяко нежелано въздействие върху природната, историческа, културна и социална среда. Това се постига чрез балансиране на нуждите на туристите с тези на туристическата дестинация.
- ❖ **Стратегия** – дългосрочен систематичен план за действие за постигане на определена цел.
- ❖ **Програма** – планът или системата или поредицата от стъпки, според които се извършват дейности за постигане на определена цел.
- ❖ **План** – предполагаем набор и последователност от дейности, предварително разработена схема за постигане на определена цел.
- ❖ **Визия** – представа за бъдещо развитие.
- ❖ **Цел** – насока на полагане на усилия.
- ❖ **Приоритет** – йерархия, установена поради важност или спешна необходимост.
- ❖ **Мярка** – съвкупност от няколко дейности, насочени към постигането на определена цел.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

- ❖ **Проект** – набор от съгласувани дейности с определени изпълнители, срокове и бюджет.

1.3. Методология на работа

Използваният подход за разработване на настоящата Програма се основава на актуалното състояние на общината, както и перспективите пред развитието на туризма.

Екипът за разработване на настоящата Програма възприе принципите на устойчивостта и устойчивото развитие с цел гарантиране на икономически ефективно развитие на туризма, с едновременното опазване и възстановяване на използваната от туризма околна среда и удовлетворяване на потребностите на местното население и туристите, посещаващи туристическата дестинация.

Разработването на Програмата за развитие на туризма на общинско ниво включва пет основни етапа:

Етап 1: Организация на дейността по разработване на програмата

В този начален етап се формира екип от експерти по устойчиво развитие на туризма, разнообразен експертен капацитет с допълващи се компетенции, но и висока организационна култура. Екипът е подпомаган от представители на местната власт, населението и заетите в областта на туризма на местно ниво.

В рамките на този етап се осъществи допитване до заинтересованите страни по отношение на тяхната визия за насоките, в рамките на които следва да се развива общината в областта на туризма. В периода м. май – м. юни 2014 г. се проведе *анкетно проучване и работен панел* с представители на заинтересованите страни в областта на туризма, като посредством тези инструменти бяха събрани идеи за включване на конкретни обекти, за които е необходимо да се извърши реставрация/консервация и предложения за конкретни мерки, които да включени в стратегическата рамка на програмата.

Етап 2: Анализ на съществуващото положение

Етапът включва анализ и оценка на съществуващите условия за развитие на туризма в общината в следната логическа последователност:

- ❖ Анализ на дестинацията по елементи;
- ❖ Въздействия на средата върху развитието на туризма;
- ❖ Оценка на тези въздействия на общинско ниво;
- ❖ SWOT анализ.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

В рамките на този етап са направени проучвания на проектите в общината, които биха могли да имат, пряко или непряко, отражение върху устойчивото развитие на туризма.

Етап 3: Определяне на целите

Включва:

- ❖ Формулиране на визията за устойчиво развитие на туризма в общината. Визията се оформя в процес на допитване, разговори и консултации с представители на всички заинтересовани страни (общинска администрация, местна туристическа индустрия, местни неправителствени организации, местно население), така че тя да бъде общоприета и безспорна за всички, имащи отношение към развитието на туризма в общината.
- ❖ Определяне на стратегическите цели на развитието на туризма в общината.

Етап 4: Разработване на стратегия за постигане на поставените цели

На този етап, за всяка стратегическа цел се конкретизират приоритети, мерки, дейности (проекти), срокове, изпълнители и източници на финансиране.

Етап 5: Изпълнение на програмата и оценка

Изпълнението на самата Програма следва да бъде осъществено по даден времеви график, а също подложено и на контрол и оценка. За целта Програмата съдържа план за изпълнение и организация за контрол и оценка по реализацията и актуализацията ѝ.

1.4. Нормативна и информационна база

Използваните при разработването на програмата нормативни и стратегически документи, научни и статистически разработки и проучвания, както и други информационни източници за изготвяне на настоящата Програма са посочени в Приложение 1.

2. УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА НА ОБЩИНСКО НИВО

2.1. Принципи на устойчивото развитие на туризма

В период на икономическа криза, последвал бурен растеж на икономическите дейности, включително туризъм, все по-остро стои въпросът за възприемане на принципите на устойчиво развитие на туризма. Стихийното и

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

неконтролирано развитие на този сектор до края на 2008 г. допринесе за презастрояване, замърсяване и рязък спад на качеството на предлагания туристически продукт на национално ниво. В същото време международният туризъм е най-големият източник на приходи от износ в национален и общински мащаб. При устойчиво управление той стимулира инвестициите в инфраструктурата, създава приятелски междукултурни връзки и значително допринася за подобряване на условията на живот на местното население.

Нарастващото значение на туристическата дейност за човечеството и разпространението ѝ във всички кътчета на нашата планета поражда редица предизвикателства пред съвременното общество. Най-важното сред тях е постигането на устойчиво развитие на туризма на местно, регионално, национално и международно равнище. Целта е да се осигури туристическа практика, която задоволява интересите и повишава благосъстоянието на местното население, като същевременно съхранява природните и социално-културните ресурси на местната среда за бъдещите поколения.

Устойчивото развитие на туризма позволява:

- ❖ Целесъобразно и контролирано използване на природните, географските, социално-икономически и други ресурси в съответствие с препоръките на световните организации (ООН, Световна организация по туризъм – “Програма за развитие на туризма”, приета в Пекин), документи на Европейската комисия и други институции. Това касае опазването и развитие на околната среда, културно-историческото наследство, традициите и обичаите на местното население и т. н.
- ❖ Осигуряване на реални финансови средства за развитие на регионалната и местна инфраструктура за нуждите на туризма и за развитие на отделните форми на туризма – културно-исторически и познавателен, екологичен, селски, спортен, кулинарен туризъм и др., както и за изграждане на човешкия капацитет в областта на туризма.

Програмата за развитие на туризма е разработена в съответствие с основните принципи за развитие на туризма на равнище дестинация, а именно:

- ❖ **Устойчивост.** Развитие на туристическите дейности трябва да съчетава в себе си дългосрочна икономическа ефективност с устойчиви практики, щадящи околната среда и социалните особености. Съвместимостта на туристическото развитие с природните ресурси се свързва с концепцията за “капацитета на поносимост”. Този капацитет представлява възможностите на природните ресурси да понесат натовареност с туристически дейности

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

без да се видоизменя тяхното първоначално качество и да намалява тяхната привлекателност. Надхвърлянето на тези възможности е знак за свръх натовареност и начало на процес на деградация на ресурсите. Влошаването на състоянието на природните туристически ресурси от своя страна заплашва икономическата жизнеспособност на местната туристическа индустрия. Туристите са отблъсквани от невъзможността да удовлетворяват потребностите си от чист въздух, слънце, разходки в планината, спорт, велоалеи, паркови площи и т.н. Това от своя страна води до свиване на обема на туристическата индустрия до новите, по-ниски граници на капацитета на поносимост на природните ресурси. Крайният резултат е забавяне развитието на цялата икономика в общината.

- ❖ **Демократичност.** При управлението на дестинацията следва да се използва общественият подход. Необходимо е да се осигури висока степен на участие на местното население в процеса на управлението на дестинацията.
- ❖ **Местна идентичност.** Планирането на туристическото развитие трябва да бъде съобразено и обвързано с основните ценности на обществеността в дестинацията, а така също и с особеностите на развитието на туризма в съответния регион.
- ❖ **Публично – частно партньорство.** Взаимно зачитане и взаимно подпомагане на всички участващи в туристическия процес обществени и частни организации чрез използването на подходящи механизми за коопериране на усилията на локално, национално и международно равнище.

2.2. Участници в процеса и взаимоотношения между тях

Успешното управление на устойчивия туризъм на общинско ниво е от съществено значение за използването и интегрирането на природните ресурси към цялостното развитие на общината. То включва модерно насочено мислене за изграждане и разработване на атрактивни туристически продукти, основани на ценни и уникални по своята същност ресурси, с които е богата туристическата дестинация. Устойчивият туризъм следва да се разбира като практическа възможност за съчетаване на интересите на местното население, възможностите за икономическо развитие на цялата община и като цяло, подобряване на социално-икономическата ситуация в нея.

Основните участници в този процес и техните роли и отговорности, както и взаимоотношения, са както следва:

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

1. Държавни, регионални и местни власти

Управлението на целия отрасъл изисква по-ангажирано и по-широко участие на държавата и местните власти. Разбирането за устойчив туризъм, който се реализира практически на регионално и местно ниво трябва да бъде водещо при формирането на областните и общински политики и приоритети.

Държавните, регионални и общински ръководства и експертни екипи трябва да се ангажират в редица действия и мерки на съответните за тях нива, насочени към:

- ❖ провеждане на дългосрочна и предвидима политика в посока развитие на туристическия отрасъл с оглед по-висока добавена стойност и повишено качество на живот на жителите на общината, при опазване на околната среда, природните дадености и самобитното културно-историческо наследство;
- ❖ разглеждане на устойчивия туризъм като част от дългосрочното и оперативно планиране на работата;
- ❖ изграждане на механизми на съответните нива за осигуряване на представителство и ангажираност на обществения и частния интерес за целенасочено и координирано развитие на туризма;
- ❖ развитие на система от стимули и насърчителни мерки за туристическия отрасъл и заетите в него;
- ❖ разработване и прилагане на подзаконовите нормативни актове на местно ниво;
- ❖ избор и прилагане на най-подходящите финансови механизми за насърчаване развитието на устойчивия туризъм.

2. Туристи

С оглед привличане на туристите и развитие на устойчив туризъм, заинтересованите страни следва да работят на следните 3 нива:

- ❖ **Предварително** – създаване на подходяща информационна основа и носеща структура за осигуряване на информираността на туристите с цел упражняване на тяхното право на избор;
- ❖ **Текущо** – чрез предоставянето на устойчиво качество на туристическия продукт, в смисъл и на преживяване от страна на туристите, и на ниво на обслужване – от страна на бизнеса и местните власти, се цели изграждане на устойчива туристическа култура/съзнание и у туристите;

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

- ❖ **Последващо** – туристите представляват източник на обратна връзка, т.е. могат да предоставят информация, ранно предупреждение или препоръки за развитие, които да се вграждат в процеса на планиране и програмиране на развитието на туризма.

3. Професионалисти в областта на туризма

За бизнеса е от първостепенна важност да остане конкурентоспособен. Предприеманата в тази посока подкрепа трябва да се разглежда като част от процеса на достигане на устойчивост, която ще бъде едно от най-важните конкурентни предимства. За да гарантира своята дългосрочна конкурентоспособност, жизнеспособност и просперитет, бизнесът следва да се стреми по-силно от преди към пълното интегриране на проблемите, касаещи устойчивостта, в практиките и средствата, прилагани при вземане на решения и при управление. Подпомагащите бизнеса услуги и асоциации играят основна роля в този процес. Необходимо е също така да се развива регулярното сътрудничество – с всички страни, ангажирани в областта на туризма, както и вътрешно – чрез провеждане на политика на социален диалог със служителите.

Други отговорности, които стоят пред професионалистите в областта на туризма са подобряване на работата с туристите за повишаване на качеството на предлагания продукт чрез създаване на избор. Устойчивостта на отношенията между предлагачите и търсещите туристически услуги ще се гарантира със стимулиране на съзнателното отношение към потребяваните ресурси и от двете страни.

4. Местно население, незаето в туризма

Отношенията, които възникват между местното население и туристите, посещаващи дестинацията, могат да се характеризират посредством четири особености:

Първо, те включват кратковременни взаимоотношения между местното население и туристите, което е предпоставка за по-ниска степен на уважение на едни спрямо други.

Второ, съществуват пространствени и времеви ограничения по отношение на тези взаимоотношения. Посещенията на дадена дестинация обикновено имат сезонен или непостоянен характер, което кара бизнесът да се възползва максимално от тази ситуация.

Трето, с развитието на масовия туризъм, в отношенията между двете групи липсва онази спонтанност и непринуденост, както при индивидуалните взаимодействия.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Четвърто, обикновено срещите между местното население и туристите често се характеризират с неравнопоставеност и небалансираност.

Тези особености са предмет на изследвания от страна на много социолози и антрополози, проучващи ефекта на туризма върху социалните отношения между местното население и туристите, и върху културната идентичност на общностите. Изводите показват, че социалните влияния включват значими промени в качеството на живот на местното население. Културните влияния са свързани с по-дългосрочни промени в обществените норми и ценности, които от своя страна постепенно намират отражение в протичащите в обществото социални процеси.

Социално-културното влияние на туризма върху обществото се отразява в конкретни насоки, както следва:

❖ **Отношение на местното население към развитието на туризма и туристите**

Отношението на местното население към развитието на туризма се определя основно от значението, което туристическата индустрия има за prosperiteta, както на отделните жители, така и на обществото като цяло.

❖ **Взаимоотношения местно население - туристи**

Възможно е тези взаимоотношения да се развиват както в положителна, така и в отрицателна посока. През последните години все по-ясно се осъзнава възможността на туризма да поражда социално напрежение и негативно обществено отношение към туристическата дейност. Един от моделите, описващ отношенията между местното население и туристите в една дестинация е създаден от П. Мърфи (виж Използвана литература в Приложение 1) и включва 4 етапа, както следва:

- **Ентузиазъм** – начална фаза, посетители и инвеститори са добре приети, липсват механизми за планиране или контрол;
- **Безразличие** – посетителите се приемат вече за даденост, контактите са по-формални (комерсиални), планирането се заключава предимно в маркетинг;
- **Раздразнение** – достигната е точката на насищане, местното население има известни обвинения спрямо туристическата индустрия, властите предприемат решения на тези проблеми чрез създаването на нова инфраструктура, и по-рядко - чрез ограничаване на растежа;

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

- **Противопоставяне** – раздразнението се изявява открито, посетителите се считат за причина за всички проблеми, планирането вече засяга някои мерки за решаване на проблемите, но основно се действа чрез засилване на рекламата, за да се спаси западналата репутация на дестинацията.

Този модел показва директната връзка между продължителното и интензивно туристическо развитие и повишеното обществено раздразнение. Достигането на крайните фази в модела се избягва с навременното създаване на механизми за планиране и контрол, стремеж към дълготрайно плавно развитие и диверсифициране на туристическия продукт и спиране на стихийния растеж.

3. АНАЛИЗ НА РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ДРЯНОВО

3.1. Обща характеристика на Община Дряново

3.1.1. Географско местоположение

Административният център град Дряново отстои на 22 км от областния център град Габрово, на 24 км от административния център на област Велико Търново и на 212 км от българската столица София. Най-близката столица до града е Букурещ (201 км). През общината минава първокласен път Е-85, който свързва основни икономически центрове: Русе – Велико Търново – Габрово – Шипка – Казанлък – Стара Загора. През територията на общината преминава и основната железопътна артерия, свързваща Северна и Южна България: Русе – Горна Оряховица – Дъбово – Стара Загора – Подкова. Най-близкото летище се намира на 40 км. разстояние в град Горна Оряховица.

Община Дряново е разположена на площ от 248,5 км², което е близо 0,22 % от територията на страната. От общата ѝ площ близо 60% е заета от земеделски територии, 32% - от горски територии, 6% - от водни площи, 1% са териториите, заети за транспорт и инфраструктура и едва 0,6 % - от населени места и урбанизирани територии.

Благоприятните природни условия и климатични особености на територията са подходящи за целогодишен отдих и са предпоставка за развитие на отрасли като туризъм, дърводобив, животновъдство, хранително-вкусовата промишленост, строителство и др.

3.1.2. Население и социално-икономически характеристики

Като административно устройство, община Дряново обхваща 62 населени места, а именно:

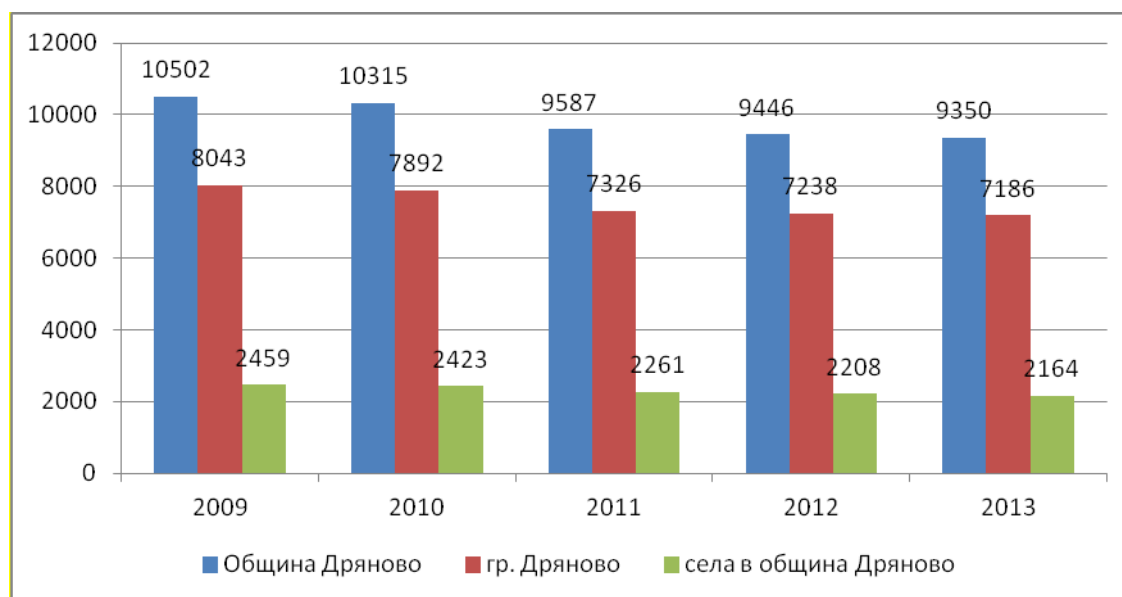
- с.Балалея
- с.Балванците;
- с.Банари;
- с.Билкини;
- с.Бучуковци;
- с.Ганчовец;
- с.Геня;
- с.Геша;
- с.Глушка;
- с.Гоздейка;
- с.Големи
Българени;
- с.Горни
Върпища;
- с.Горни
Драгойча;
- с.Гостилица;
- с.Гърня;
- с.Денчевци;
- с.Джуровци;
- с.Длъгня;
- с.Добрените;
- с.Долни
Върпища;
- с.Долни
Драгойча;
- с.Доча;
- с.Дурча;
- с.Еленците;
- с.Зая;
- с.Игнатовци;
- с.Искра;
- с.Каломен;
- с.Караиванца;
- с.Катранджии;
- с.Керека;
- с.Косарка;
- с.Косилка;
- с.Крънча;
- с.Кукля;
- с.Куманите;
- с.Къртигъня;
- с.Малки
Българени;
- с.Маноя; с.Муця;
- с.Нейчовци;
- с.Пейна;
- с.Петковци;
- с.Плачка;
- с.Пърша;
- с.Раданчето;
- с.Радовци;
- с.Ритя;
- с.Руня;
- с.Русиновци;
- с.Саласука;
- с.Скалско;
- с.Славейково;
- с.Соколово;
- с.Станча;
- с.Сухолоевци;
- с.Сяровци;
- с.Туркинча;
- с.Царева Ливада;
- с.Чуково;
- с.Шушня;
- с.Янтра.

По данни на НСИ от последното преброяване (към 31.12.2013 г.), постоянното население в общината е 9 350 души. Броят на мъжете и жените е приблизително равен, съответно - 4469 мъже и 4881 жени.

За периода 2009-2013 г. населението намалява с всяка изминала година, като от 2009 до 2013 г. е намаляло с 1152 жители.

В общинския център град Дряново живеят 7 186 човека, а в селата само 2 164 човека. През 2009 жителите на града са били съответно 8 043, а на селата – 2 459 човека, което показва, че обезлюдяването касае предимно периферията на общината. Съотношението между градското и селското население е вече 75:25 в полза на градското.

Население в община Дряново по години (2009-2013 г.) и местоживееене (град/села)

Източник: НСИ

По последни данни към 2013 г., жителите на община Дряново, на възраст до 18 години са 1 374, тези във възрастовата граница 18-69 наброяват 6 259 човека, а тези на възраст над 69 години са 1 717. Демографската картина в общината е неблагоприятна, поради застаряването на населението, отрицателния естествен и механичен прираст на населението.

Икономически активните лица¹ в община Дряново към 01.02.2011 г. са 4 036 души. Коефициентът на икономическа активност е 46.50%, който е по-нисък от средния за страната² (52,11%).

¹ Данни на НСИ, Преброяване 2011 г.

² Данни на НСИ, Преброяване 2011 г.

3.1.3. Транспортна достъпност

Община Дряново се намира в Северен централен район на планиране на България (област Габрово). През територията на общината преминава републикански път I-5, съвпадащ с европейски път E85: Русе – Бяла – Велико Търново – Стара Загора – Хасково – Свиленград, осигуряващ добрата транспортна достъпност на населените места до общинските и областните градове в региона. Връзката с тях се осъществява предимно с автомобилен транспорт като общината се характеризира с ниска гъстота на пътна мрежа. Отстоянията на населените места до общинския център град Дряново в километри са както следва:

Таблица 1: Отстояния на населените места до общинския център град Дряново в километри

Населено място	км.
град Дряново - с. Царева ливада	6
град Дряново - с. Радовци	15
град Дряново - с. Янтра	15
град Дряново - с. Скалско	10
град Дряново - с. Гостилица	15
град Дряново - с. Славейково	12
град Дряново - с. Керека	10
град Дряново - с. Соколово	10
град Дряново - с. Маноя	15
град Дряново - с. Косарка	13
град Дряново - с. Длъгня	15
град Дряново - с. Денчевци	5
град Дряново - с. Зая	6
град Дряново - с. Ганчовец	6

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Анализът на транспортната достъпност показва, че средното отстояние на населените места до общинския град Дряново е 11 км. В северозападната част на общината са разположени най-отдалечените населени места - с. Янтра /15 км./ и с. Гостилица /15 км./. Най-добра транспортна достъпност имат гравитиращите населени места около град Дряново до 6 км. /с. Зая, с. Царева Ливада, с. Денчевци и с. Ганчовец/.

Републиканската пътна мрежа, преминаваща през територията на община Дряново, е с обща дължина от 100,036 км. и включва първокласни и третокласни пътища - Път I-5 /18,265км./, Път III-303 /8,721 км./, Път III-406 /8,737км./, Път III-609 /27,931км./, Път III-4041 /17,930км./, Път III-5002 /8,670км./ и Път III-5502 /9,782км./.

Общинската пътна мрежа се състои от 105 км., които не са в добро състояние на пътната настилка и прилежащата техническа инфраструктура. Тези фактори водят и до затруднени транспортни връзки на селата с общинския и областния център. Това представлява ограничител и за инвестиционните намерения на територията на общината и донякъде спира нейното пространствено и социално-икономическо развитие.

Железопътната линия, свързваща общината с останалата част на страната, обвързва линейно разположените шест населени места Соколово, Ганчовец, спирка Дряново, гара Дряново, Дряновски манастир, Царева ливада в рамките на общината и прави връзка с 2 международни линии:

1. Железопътна линия № 2: София - Мездра - Плевен - Левски - Горна Оряховица - Търговище - Шумен - Варна;
2. Илиянци - Карлово - Тулово - Дъбово – Зимница.

3.1.4. Природни туристически ресурси

а) Климатични особености и водни ресурси

Климатът в общината е умерено-континентален. Лятото е горещо със средна юлска температура около 21° С, а зимата е студена със средна януарска температура 1,3° С. Средната годишна температура е 10° С. Преобладават западните, северозападните и североизточни ветрове, ориентирани по речните долини. Средната скорост на вятъра е около 1 м/сек. Има наличие на прояви на някои местни типове вятър – планинско-долинен и бора. При южните ветрове снегът бързо се топи и заедно със стичащите се води и пролетни валежи понякога причиняват големи наводнения. Реките Дряновска и Янтра често излизат от коритата си. През лятото при издигането на въздушните маси в Предбалкана, обикновено се поражда мощна гръмотевично – дъждовна облачност.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Валежите са с летен максимум, зимен минимум и средногодишен обем от 750 мм. Най-много валежи падат през месеците май-юни, а най-малко през месеците януари и февруари. Районът се характеризира с най-висока за страната годишна продължителност на слънчевото греене и липсващи мъгливи дни. Издигането на настъпващите неустойчиви въздушни маси през лятното време са причина за развитието на гръмотевично-дъждовна облачност, която поражда поройни валежи и градушка. Този характер на летните валежи се отразява неблагоприятно върху климата и става причина за интензивните ерозионни процеси по склоновете, както и за прииждането на реките.

Водите са важен елемент на природно-географската характеристика, който оказва влияние върху останалите елементи. Те имат значение както за формиране на релефа и природните условия, така и върху живота и стопанската дейност на хората. Оказват влияние на водоснабдеността на селищата, изкуственото напояване и производството на електроенергия.

По отношение на водните ресурси, територията се отнася към хидроложката област с умереноконтинентално климатично влияние. По територията на общината протичат реките Янтра, Дряновска и техните многобройни притоци, от които Андъка, Рамадана, Мала дрянка и други. Те попадат в Черноморската отточна област като притоци на река Дунав. Река Янтра (286 км.) е втора по големина река на Дунавската водосборна област в България. Тя се използва за напояване и отделни промишлени дейности. На река Янтра са изградени две водни електрически централи - ВЕЦ „Янтра“ и ВЕЦ „Каломен“.

На голяма дълбочина край речните тераси има наличие на подпочвени води. Тяхната минерализация варира на места между 200 – 1000 mg/dm³, а твърдостта им е средна. На територията на общината са известни два минерални извора - в близост до селата Чуково и Маноя. Поради малкия и силно променлив през различите сезони дебит (0,5 л/сек) изворите не са регистрирани като значими.

b) Релеф

Релефът в община Дряново се определя от геоложкото развитие на Предбалканския физикогеографски район. Според природно-географската подялба на България, общината попада в Средната подобласт на Предбалкана. Релефът е разнообразен, силно разчленен и пресечен. Наблюдават се поредица от долини, прорязани от дерета и оврази, тесни ридове и била със стръмни склонове. Надморската височина варира от 180 м. н. в. до 640 м. н. в. Хоризонталното разчленение на релефа варира от 1,5 до 3 км., а вертикалното от 100 до 200 м. Най-високата точка е „Минин чукар“ с надморска височина 704 м., разполовена на платовидното възвишение „Стражата“.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Общината е разположена върху карстов терен, определящ наличието на множество пещери, понори, въртопи и кари. Оформени са група от пещери („Андъка“ и „Поличките“), от които с най-голямо значение е „Бачо Киро“.

Административният център на общината се характеризира с линейна конфигурация, разположен по долината на р. Дряновска. Надморската му височина е от 234 до 300 м. Градът е обграден от множество ридове и хълмове.

Територията на общината се пресича от Дряновската река и нейният приток - река Андъка, които проломяват Страженското възвишение, образувайки живописни и трудно проходими проломи. Реката се всича силно в баремските варовици и формира скаровидна долина.

с) Биоразнообразие и защитени територии

Биоразнообразието включва цялата жива природа на планетата в три основни нива на организация: 1) генетично – обхваща огромното разнообразие от генни комбинации във всички живи организми, 2) видово – включва видовете и разновидностите от всички групи живи организми и 3) екосистемно – обхваща не само разнообразието от живите организми в природата, но и сложните им взаимоотношения и разнообразни връзки помежду им и със заобикалящата ги природа. Съгласно националното законодателство, в България биоразнообразието се опазва главно чрез Закона за защита на биологичното разнообразие, съгласно който биологичното разнообразие е неразделна част от националното богатство и опазването му е приоритет и задължение за държавните и общинските органи и гражданите. В тази връзка, задължение на община Дряново е и опазването на богатото за района биоразнообразие. Законът за защитените територии (доп., обн., ДВ бр.62 от 31.07.2007г.), урежда категориите защитени територии, тяхното предназначение и режим на опазване и ползване, обявяване и управление. Съгласно закона, съществуват 6 вида защитени територии: резерват, национален парк, природна забележителност, поддържан резерват, природен парк и защитена местност. В територията на общината попадат следните такива:

- **Природна забележителност „Бачо Киро“** – пещера с площ 0.5 хектара, разположена в землището на с. Царева ливада, обявена със Заповед № 2810 от 10.10.1962г.;
- **Защитена местност „Дряновски манастир“** - с площ от 311,14 хектара, обхващащ територии от гр. Дряново, с. Геша и с. Царева ливада и създадена през 1973г. с цел опазване на характерни за района гори и защитена зона „Дряновски манастир“. Обявена съгласно Директивата за местообитанията по НАТУРА 2000 с площ от 2986,45 хка, заемаща части от землищата на гр. Дряново и селата Геша, Караиваница, Радовци, Скалско и Царева ливада.

Защитената зона е създадена с цел опазване на важни местообитания на орхидеи (полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик), балкано-панонски, церово-горунови гори, мизийски гори от сребролистна липа и опазване популациите на широкоухия прилеп, остроухия нощник, голям и малък подковонос, пъстрия пор, обикновената блатна костенурка, черната мряна, ручейния рак и др.;

- **Защитена зона по Директивата за местообитанията, която се допира до защитена зона по Директивата за птиците, съгласно НАТУРА 2000 „Дряновска река“** с площ от 187.62 хка и обхващаща поречните територии в землищата на гр. Дряново, с. Ганчовец, с. Гещ, с. Дългня, с. Зая и с. Косарка. Основната цел на защитената зона е запазване на естественото състояние на природните местообитания и местообитанията на видове, в това число алувиални гори, панонски гори, мизийски букови гори и др. растителни съобщества, както и представителите на фауната в лицето на видри, дъглокрил прилеп и европейски вълк;
- **Защитена зона по Директивата за местообитанията „Река Янтра“** с площ от 13900, 41 хка и обхващаща площи от землищата на селата Гостилица, Каломен, Скалско, Славейково, Чуково и Янтра. Основните видове, които са предмет на опазване в тази зона, са панонски солени степи и солени блата, панонски льосови степни тревни съобщества, бисерна мида, ручеен рак, балканска кротушка, черна мряна, ивичест бибан и др.;
- **Защитена зона по директивата за местообитанията „Скалско“** с площ от 2192,3 хка и попадаща в землищата на селата Скалско и Янтра, създадена с цел опазване на низинни сенокосни ливани, дъбово – габъррови гори, видра, лалугер, пъстър пор, ивичест смок, жълтокоремна бумка, черна мряна и др.

d) Състояние на околната среда

❖ **Състояние на въздуха**

Опазване чистотата на атмосферния въздух е от изключителна важност, тъй като пряко влияе върху човешкото здраве. В тази връзка основните замърсители в атмосферния въздух вредни за човешкото здраве, дефинирани като такива от Министерство на околната среда и водите (МОСВ) са следните: *азотен диоксид, серен диоксид, общ прах и фини прахови частици (ФПЧ10), бензен, олово, кадмий, арсен, полиароматни въглеводороди (ПАВ), толуол, стирол, амоняк, фенол и серовъглерод.* Следвайки Закона за опазване на околната среда, МОСВ е разработило Националната система за мониторинг на околната среда (НСМОС), която осигурява своевременна и достоверна информация за състоянието на елементите на околната среда и факторите, въздействащи върху нея, въз основа на която се правят анализи, оценки и прогнози за обосноваване на дейностите по опазване и

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

защита на околната среда от вредни въздействия. *Качеството на атмосферния въздух /КАВ/ се оценява чрез норми, т.е. определени нива (стойности) за концентрациите на основните замърсители в атмосферния въздух, регистрирани за определен период от време (1 час, 8 часа, 24 часа, 1 година), установени с цел избягване, предотвратяване или ограничаване на вредни въздействия върху здравето на населението и /или околната среда, като тези нива следва да бъдат постигнати в определен за целта срок, след което да не бъдат превишавани.* Поради ниския потенциал за замърсяване и наблюдаваното добро качество на въздуха, община Дряново не е включена в Единната система за наблюдение и контрол на атмосферния въздух. В съответствие с изискванията на Наредба № 7 към Закона за чистотата на атмосферния въздух, Община Дряново попада в X-ти район за оценка и управление качеството на атмосферния въздух: общините, класифицирани по чл.30 ал.1 т.4, райони, в които нивата на замърсяване не превишават долните оценъчни прагове, не разполагат със стационарен пункт за контрол на качеството на атмосферния въздух. Контролът на територията на общината се извършва от РИОСВ-Велико Търново, като през последните години не са правени изследвания с мобилна станция. Все пак през зимните месеци има локални замърсявания причинени от повишеното използване на въглища и дърва за отопление от местното население. В близост до по-големите пътни артерии също се наблюдават локални замърсявания, но като цяло качеството на атмосферния въздух в общината е *много добро* поради липсата на производствени мощности и наличието на множество горски територии, като не се окачват значителни промени през следващите няколко години.

❖ Отпадъци и шум

Твърдите битови отпадъци са важен екологичен проблем, чието управление е сложен процес, който, ако не се осъществява правилно, води до проблеми, произтичащи от замърсяването на основните компоненти на околната среда (въздух, води, почви) и чрез тях въздейства на качеството на живот на хората и развитието на екосистемите.

Битовите отпадъци, образувани на територията на община Дряново се извозват и депонират на „Регионално депо - Севлиево“. Общината е член на „Регионално сдружение за управление на отпадъците – регион Севлиево“ заедно с общините Севлиево и Сухиндол. През последните години се наблюдава увеличение на количествата образувани битови отпадъци, което се дължи на нарастващите консумативни потребности на населението.

По данни на Общинската програма за управление на отпадъците на община Дряново за периода 2010-2013 и направения морфологичен анализ на генерираните битови отпадъци, на територията на общината преобладават

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

хранителните такива с 21,8% през 2009г. На таблицата по-долу са представени и останалите процентни съдържания, от които прави впечатление, че общо хранителните и градинските отпадъци формират почти една трета от всички отпадъци, което налага извода за необходимостта от въвеждане на системи за компостиране. Това от своя страна ще намали количеството на битовите отпадъци за депониране и контейнерите за смесени отпадъци няма да се запълват до максималния обем. Към момента в общината няма въведена система за разделно събиране на бироразградимите отпадъци, която да обхване зелените отпадъци от паркове и градини, биоразградимите отпадъци от домакинства, отпадъци от обществен пазар, заведения за обществено хранене и др., но такава се предвижда да бъде изградена в близкото бъдеще.

В община Дряново 99,45% от населението е обхванато от системата на организирано сметосъбиране и сметоизвозване, като дейността се извършва от фирма, определена по реда на ЗОП. В организирано сметосъбиране и извозване към момента са включени 22 населени места. Битовите отпадъци се събират в заменяеми съдове – контейнери с обем 4 м³, контейнер тип „Бобър“ с обем 1,1 м³ и кофи с обем 0,11 м³. През последните години се закупуват съдове за ТБО - тип „Бобър“ с обем 1,1 м³, които постепенно заменят използваните до сега контейнери с обем 4,4 м³. Големите контейнери се оказват не добро решение за обслужване на населението в общината, поради възникналата неефективност на извозването им до „Регионално депо - Севлиево“ ООД гр. Севлиево. Контейнерите тип „Бобър“ са разположени основно в жилищните комплекси, а кофите при еднофамилните къщи. Извозването на отпадъците се извършва от специализиран автомобил за съдовете „Бобър“ и „Мева“ и контейнеровоз за 4 м³ контейнери, с работен режим 6 дни в седмицата.

През 2007г. беше въведена система за разделно събиране на отпадъци от опаковки, към момента тя функционира само на територията на гр. Дряново. Извозването на събраните отпадъци се извършва един път на две седмици от фирма „Екоколект“. За съжаление, към момента все още процента разделно събрани отпадъци на територията на община Дряново е много нисък, поради незаинтересоваността на населението и отдалечеността на общината, което оскъпява извозването на отпадъците.

3.1.5. Културно-историческо наследство

През лятото на 2012 година под ръководството на доц. Илиян Боянов от НБУ започват археологическите проучвания в античното тържище „Дискодуратера“ в землището на с. Гостилица. Работата на археолозите продължава през 2013 и 2014 година. Откритите находки са обработени в лабораториите на НБУ и се съхраняват в Исторически музей - Дряново. Налице е

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

устойчиво партньорство с Музея при експониране на многобройни изложби и съвместни инициативи.

Дряново е сред 100-те национални туристически обекта на Българския туристически съюз.

Някои от най-значимите обекти на богатото културно наследство на Община Дряново са:

- ***Дряновският манастир „Свети Архангел Михаил“***

Три пъти разрушаван и изгарян и три пъти възстановяван от боголюбиви християни, Дряновският манастир е твърдина на българския дух. Първите хора заселват клисурата, в която е построен манастира, през ранните праисторически епохи. Те обитават пещерите на масива Боруна и кухините в скалния венец Поличките.

Манастирът е основан по времето на цар Калоян, след пренасяне на мощите на св. Михаил Воин от Потука в Търновград (1197-1207 г.). Първоначалното му разположение е на 2 км. северно от сегашното, в местността "Малки Св. Архангел", точно срещу пещерата "Андъка". През 1393 г. турците обсаждат Търново и помитат всичко по пътя си, като не пожелват и манастира и го изгарят до основи.

През 16-ти век родолюбивите българи от околността отново възстановяват светата обител. Този път и избират друго място – в местността "Голям Св. Архангел", на отсрещния бряг на реката, но участта и на тази обител е същата.

За пореден път и вече на сегашното си място Дряновският манастир е изграден към края на 17-ти век. Съборната църква е била еднокорабна и полукопанна в земята и се намирала непосредствено до днешната, а освен нея имало и втори храм. Постепенно манастира заема отново полагащото му се място в духовния и културен живот по българските земи. В него има огромна библиотека. Манастирът става един от най-големите книжовни центрове през Възраждането, като по това време в него е имало около 500 монаси. Славата му се носи по всички краища на Балканския полуостров, но това не попречва на кърджалиите да го опожарят за трети път. Още не били изтлели въглените от поредния пожар и хората от околността започнали да го възстановяват.

Подемът и благоденствието на манастира започнали по времето на архимандрит Рафаил - игумен на манастира, който започнал обновление на светата обител през 40-те години на 19-ти век. Издигнати са жилищните постройки откъм реката, а в 1845 г. е завършен и новия храм. Така манастирът разполагал вече с две църкви и 5 допълнителни сгради. Продължила и книжовната дейност на монасите. По това време се сменил игумена, като новият - йеромонах Пахомий Стоянов, продължил делото на предшественика си, но и дейно се включил в подготовката на Априлското въстание. Той, заедно с Васил Левски, Матей Преображенски -

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Миткалото и дряновския революционен комитет, изградили в манастира солидна база за подкрепа на четите в Северна България. Били построени специални хамбари, в които се събирали храна и оръжие за четниците. На 29 април 1876 г. в манастира влиза четата на поп Харитон и Бачо Киро – първият бунтовнически отряд в Търновски окръг и България. Но турските войски ги усетили и обградили. Девет дни продължила героичната съпротива на 195-те четници и 5 000-та турска войска. От въстаниците едва 47 успели да избягат, останалите намерили смъртта си там. Манастирът бил напълно разрушен, само църквата стърчала полусрутена. Изгоряла цялата манастирска библиотека. Разрушеният и опожарен манастир е възстановен частично и на 3 април 1877 г. главният му храм е тържествено осветен. Игуменът, Пахомий Стоянов, отслужва първата панихида за загиналите четници. Храмът е без стенописи, с пробит от турски куршум потир и дупки от турските шрапнели в зидовете, съзнателно оставени от строителите, за да не се забрави миналото и българското страдание.

На мястото на по-малката църква се изгражда мавзолей, представляващ параклис с костохранилище и статуя на въстаник. Постепенно към края на столетието Дряновския манастир се превръща в религиозно и културно средище и една от най-големите и добре устроени обители в търновския регион. Съвременният манастир е една от десетте най-почитани светини на Българската православна църква, Национален паметник на културата и отправна точка за много туристически маршрути.

В манастира се намира и експозицията „Археология и възраждане“ на Исторически музей – Дряново. Тя запознава посетителите с историческото развитие на Дряновския край и възникването на Дряновския манастир. В околностите му са открити едно от най-древните палеолитни поселения в Средна Европа и следи от местните енеолитна и бронзова култура, както и крепостни съоръжения и селища, изградени от траки, римляни, ромеи и българи.

Разнообразни документи и предмети подчертават значението на манастира за българската история и съхраняването на националния дух, за превръщането му във възрожденско поклонническо средище; определянето му за база на освободителното движение и убежище през Априлското въстание на четата на поп Харитон; за приноса на Дряново в Руско-турската война (1877-1878).

Храмовият празник на манастира е на 8 ноември.

- **Църква „Свети Никола“**

Храмът „Свети Никола“ е сред първите самостоятелни строежи на майстор Колю Фичето. Построен е през 1851 г., върху основите на по-стара църква. Това е първият опит на Колю Фичето да въведе свой собствен стил, което е изразено особено ясно при оформянето на фасадите. Стенописите в храма са от 1926 г., а три от иконите в иконостаса са дело на Станислав Доспевски, един от най-

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

изтъкнатите български възрожденски художници. Сградата е трикорабна псевдобазилика с камбанария и купол, които са от дървен материал и не се извяват в плана. Фасадите са с богата пластична украса с характерните фичевски елементи: вълнообразен кобиличен фронтон, сложно профилиран корниз, тристепенна аркада с вградени полуколонки над главния западен вход, малка сляпа аркада по дължината на стените. Монотонността на тежката каменна зидария се нарушава от полетата на правоъгълните, овалните и кръстовидните прозорци и от релефите на южната фасада. Камбанарията е осмостенна, с големи овални и засводени отвори в стените и шатровиден покрив; форми, които създават впечатление за лекота и извисеност. Във вътрешното пространство се открояват плавната извивка на балконите на емпорията и релефите с растителни орнаменти от капителите на колоните. Църквата "Св. Никола" е действаща, обявена за паметник на културата с национално значение в ДВ, бр.92 от 23.11.1971 г. и реставрирана през 2000 г.

- ***Мостът на Колю Фичето над р. Дряновска***

Мостът е построен от Колю Фичето в средата на XIX век. Съоръжението е от ранните хидротехнически постройки на майстора, в което развива своите идеи за традиционния възрожденски тип "гърбат" (римски) мост. Неговата дължина е 38.50 метра, а широчината на платното и тротоарите е 5 метра. Мостът има четири свода с различни по големина отвори, стъпили върху три масивни каменни колони. Най – висок е вторият свод, над който мостовото платно е леко изгърбено. Мостовите колони са с водорези и аркирани отвори за пропускане на високите води. Настилката на моста е едър калдъръм, а на тротоарите – плочи, които излизат пред блоковете на сводовете и парапета, за да образуват корниз и подчертаят извивката на платното. Формата на всички арки на сводове и водоотточни отвори е подчертана с корниз.

- ***Икономова къща***

Икономовата къща е една от двете напълно запазени къщи, дело на майстор Колю Фичето (другата е т.нар. "къща с маймунката" във Велико Търново). Икономовата къща е строена през 1859 г. за свещеник Васил Икономов, който бил приятел на майстора. Тази къща съчетава по изумителен начин функционалност и удобство. Семпла фасада откъм улицата, с типичен градски характер. Там са били разположени дюкяни, складове и други стопански помещения. Неусетно тя преминава в елегантна дворна фасада, пластично раздвижена от тройно огънат еркер. Всички фасади на къщата са украсени с високи, увенчани с "вежди" прозорци, групирани по дължина, а покривът е от тежки каменни плочи.

Икономовата къща е и пример за творческите виждания на гениалния архитект, най–силно изразени в елегантната южна фасада и представителните жилищни помещения от втория етаж. Тук главното помещение е просторната диванна с

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

широкия, плавно извит еркер, в която е изведено вътрешно дървено двураменно стълбище. Диванната е свързана с малките спални и чрез двукрила врата с внушителната по размери гостна стая, най-впечатляващата част от къщата. Салонът е по дължината на уличната фасада и е с изящен резбован таван, решен в любимия на възрожденската епоха мотив "Слънце".

В момента там е изложена богата колекция от средновековни и възрожденски икони.

- *Лафчиева къща*

Тази къща е уникален архитектурен комплекс, национален паметник на културата. Тя е единствената в България запазена триетажна жилищна сграда в традиционен архитектурен стил от възрожденския период. Построена е около 1840 г. от дряновския строител майстор Кольо Гайдаржията и е известна като "къщата без пироните". Това е факт, тъй като в цялостния строеж на внушителното триетажно здание не е използван нито един пирон или желязна скоба.

В действителност това са две къщи – близнаци, Лафчиевата и Перевата, които са свързани от гледна точка на фасадите в цялостна архитектурна композиция. Те са замислени и изпълнени като стени на една постройка. В приземието е мястото за стопанска дейност – дюкяни, складове, мазета. Всеки следващ етаж е издаден над долния с еркери и конзоли. Оригинално е решена фасадата към двора. От тази страна къщата е двуетажна, каменна и варосана, с галерия и високи четириъгълни дървени колони, които поддържат стряхата.

Майсторът е обособил едно преходно към двора многофункционално пространство, за да разшири обема на затворения между високи оградни зидове терен и го обедини с жилището. В Лафчиевата къща впечатлява не само перфектната зидария, традиционна за местните майстори и находчивите решения на плана, но и елегантната, изискана работа с дървото и употребата му в интериора. Вратите са засводени, таблени; стенните долапи са с изчистени линии и класически пропорции. Украсата е оскъдна – малка стилизирана розета на част от вратичките на долапите и т. н. "слънце" на тавана в гостната стая. Майсторът не се увлича по прекомерната пищност и разточителство на възрожденската резба. Той използва строгата форма, правата линия и естествените багри на различните видове дърво. Комбинира светло с тъмно, наковава върху гладкото огледало на тавана профилирани летвички, малки резбени мотивчета и зъборезбени корнизи.

Интериорите са оформени с мебели и предмети на бита, местно производство и внос от Западна Европа. Показан е домашния занаят тъкачество и колекция тъкани и облекло, характерни за Дряновския край.

Тук се намира и музейната експозиция "Градски бит от края на 19 и началото на 20 век". В момента, в приземния етаж е оформено малко фотографско студио (Ретро фотоателие), в което туристите и гостите на града могат да облекат традиционна дряновска премяна и да си направят ретро снимки за спомен.

- **Часовниковата кула**

Построена е през 1778 г. Представлява висока центрична постройка, съчетана от три степенувани във височина размери и тела. Долната част била изградена от груб, необработен камък споен във варопясъчен разтвор, а по форма бил четиристранна призма с квадратна основа със страни 5 метра. За осветление били оставени 11 отвора – 5 на западната и по 3 на източната и южната страна. На източната фасада имало врата, от която нагоре водела дървена стълба. На южната фасада имало вградена каменна арка. Долната част завършвала с каменен корниз, покрит с плочи. Над него четиристранната призма преминавала в осмоъгълна, като също завършвала с корниз, покрит с турски керемиди. В тази част се намирал часовниковият механизъм.

Няма сведения какъв е бил първият часовников механизъм, тъй като през 1883 г той е бил заменен с нов, изработен в Трявна от майсторите Генчо Колев и Христо Василев.

167 години се извисявала над околните сгради градската часовникова кула. С времето по нея се появили пукнатини, следи от минали земетресения, реставрацията не била извършена. През 1945 г. тя била съборена. Но за дряновци часовниковата кула има значение на монумент в архитектурния градски ансамбъл. Ето защо през 1984 г. тя е изградена отново, в близост до строената от Колю Фичето Икономова къща.

Запазеният часовников механизъм бе ремонтиран и настроен от Илия Ковачев – член на задругата на майсторите, носител на златен пояс.

- **Храм „Света Троица“**

Построен през 1847 г., известен с изключително красиво резбования си таван. Разположен е непосредствено до музей "Колю Фичето" в гр. Дряново.

Храмове, разположени на територията на общината, са следните:

- Църква "Св. Троица" 1846г. Дряново
- Църква "Въведение Богородично" Дряново
- Църква "Св. Богородица" 1853г. с. Гостилица
- Църква "Св. Никола" началото на ХХ-ти век с. Янтра
- Църква "Въведение Богородично" 1871г. с. Ганчовец

- Църква с. Славейково
- Църква "Св. Димитър" с. Караиванца.

а) Музеи и музейни сбирки

На територията на община Дряново има един музей – Исторически музей – Дряново

Исторически музей – Дряново е открит през 1970 година. Сградата е реализирана по проект на архитект Димитър Кръстев и се вписва в живописния силует на площада. Музеят е разположен на застроена площ – 1187 кв.м., разгърнатата площ – 3007 кв.м. и обща открита площ от 981 кв.м. сградният фонд на музея се състои от следните обекти:

Таблица 2: Сграден фонд на Исторически музей – Дряново

Сгради/други обекти	Вид собственост	Площ в кв.м.	В т.ч. за експозиции	В т.ч. за фондо-хранилища	В т.ч. за обслужващи помещения	Персонал - брой
Сграда на експозиция „Колю Фичето. Живот и творчество“	общинска	застроена площ-300кв.м. разгърнатата площ-990 кв.м. открити пр. 250 кв.м.	350 кв.м.	150 кв.м.	200 кв.м.	3
Сграда на етнографска експозиция „Градски бит от края на 19-ти и началото на 20-ти век“	общинска	застроена площ-321 кв.м. разгърнатата площ-629 кв.м. открити пр. 519 кв.м.	400 кв.м.	60 кв.м.	80 кв.м.	2
Сграда на художествена експозиция „Икони от Дряново и Дряновския“	общинска	застроена площ-246 кв.м. разгърнатата площ –738	400 кв.м.	40 кв.м.	100 кв.м.	2

Сгради/други обекти	Вид собственост	Площ в кв.м.	В т.ч. за експозиции	В т.ч. за фондохранилища	В т.ч. за обслужващи помещения	Персонал - брой
край"		открити пр. 212 кв.м.				
Сграда на експозиция археология и възраждане	Великотърновска митрополия	застроена площ- 320 кв.м. разгърнатата площ-650 кв.м.	500 кв.м.		80 кв.м.	2

Източник: Общинска администрация Дряново

Музеят разполага със следното музайно оборудване:

- Витрини – 69 броя;
- Стелажи – 40 броя;
- Климатизация – 6 броя;
- Влагоабсорбатори – 5 броя;
- Експозиционно осветление – 16 броя;
- Оборудване за дигитализация и сървъри за съхранение на данните.

В музея са разположените следните културни ценности:

Таблица 3: Културни ценности в Исторически музей – Дряново

Културни ценности	2009	2010	2011	2012	2013
Основен фонд - бр. културни ценности	32576	32837	32934	32955	32955
В постоянна експозиция - бр. експонати	1620	1650	1740	1756	1756
Брой предмети и материали в научно-спомогателен фонд	10352	10359	10395	10395	10420
Брой дигитализирани културни	650	920	1150	1300	1345

Културни ценности	2009	2010	2011	2012	2013
ценности					
Брой снимани експонати	12960	13100	13200	13270	13450

Източник: Исторически музей – Дряново

Културният и спорният календар на общината е наситен с разнообразни културни и спортни инициативи с участие на всички културни институции на територията на общината и спортни клубове. Традиционно в общината се провеждат следните събития:

Таблица 4: Културен и спортен календар на община Дряново

Дата	Събитие
6 януари	Тържествена света литургия в църква „Св. Богородица“ – гр. Дряново и водосвет на Йорданов ден – на моста на Колю Фичето.
месец януари	Тържество с награди за културните дейци, общественици и дарители, допринесли за развитието на образованието и културата в община Дряново
19 февруари	Отбелязване на годишнина от гибелта на Апостола на свободата – Васил Левски.
3 март	Тържество на Руски паметник за отбелязване на Националния празник от Освобождението на България и панихида за загиналите в руско-турската освободителна война.
10 март	Честване на годишнина от създаването на Дряновското класно училище.
месец април	Отбелязване на Цветница, Лазаров ден, Великден
месец април	Общински фестивал на любителското творчество
месец април	Национален лекоатлетически турнир на писта
месец май	Честване на Априлската епопея в Дряновския манастир: <ul style="list-style-type: none"> ○ Традиционен туристически поход “По пътя на четата на

Дата	Събитие
	<p>Поп Харитон и Бачо Киро”;</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Възстановка на битката край Дряновския манастир, пресъздадена от родолюбците и членовете на НД “Традиция”; ○ Вечерня с панихида за загиналите въстаници и тържествена заря – проверка. ○ Музикално-поетична програма ○ Тържествена заря-проверка.
24 май	Традиционен прием за културните и просветните дейци.
24 май	Ден на българската просвета и култура и на славянската писменост.
Месец май	Състезание по ориентиране за Купа Дряново
месец юни	<p>Детско-юношески турнир по футбол</p> <p>Регионален турнир по тенис за деца</p>
месец юни	Празник на Балканските градове “Балканът пее и разказва”
месец август	Празник на с. Царева ливада
месец септември	Празник “Ракия-магия” в с. Ганчовец
6 септември	Денят на Съединението на Княжество България с Източна Румелия
22 септември	Ден на независимостта на България.
месец октомври	Културни празници „Поезия и песен на Балкана“
месец октомври	Празници на град Дряново
месец октомври	Традиционен ежегоден лекоатлетически пробег „Колю Фичето“
21 ноември	Ден на християнското семейство
месец декември	Коледни и новогодишни празници

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Източник: *Общинска администрация Дряново*

С финансовата подкрепа на Общината се осъществяват чествания на големи християнски празници, различни културни инициативи в града и в малките населени места на общината, както и различни спортни инициативи.

Съвместно с читалищата на територията на общината се организират чествания на видни дряновски писатели, общественици, подпомага се издаването на книги на местни творци и представяне на произведения на български автори.

3.1.6. Базова инфраструктура

а) Телекомуникации

На територията на община Дряново, БТК предоставя своите услуги чрез цифрова телефонна централа. В общината има Интернет доставчици. По-голямата част от територията има покритие от мрежи на мобилни оператори, най-добро е покритието в гр. Дряново.

Районната пощенска станция Дряново извършва традиционните пощенски услуги като входяща и изходяща кореспонденция, колетни и бандеролни пратки, парично преводна дейност, факс услуги, вътрешна ускорена поща BULPOST, международна ускорена поща EMS и международни куриерски услуги.

б) Социална инфраструктура

❖ Здравеопазване

На територията на община Дряново има адекватно организирана система за здравно обслужване на населението с обновяваща се материално-техническа база и квалифицирани кадри. Системата обхваща следните сектори:

- Доболнична медицинска помощ;
- Стоматологично обслужване;
- Хигиенно – епидемиологичен контрол.

Доболнична помощ

Доболнична помощ в община Дряново се осъществява от два медицински центъра за специализирана доболнична помощ, както следва:

- **Медицински център „Св. Петка“**

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Разположен е в централната градска част в сградата на бившата общинска поликлиника, с адрес гр. Дряново, ул. „Шипка“ №164.

Осъществява специализирана извънболнична медицинска помощ по следните специалности: **вътрешни болести; кардиология; хирургия; неврохирургия; детски болести; неврология; ортопедия и травматология; психиатрия; УНГ болести; белодробни болести; ендокринология;**

В центъра се води диспансерно наблюдение на хронично болни пациенти съгласно наредбата за диспансеризация и изискванията на НЗОК. Регистрирана е и функционира обща ЛКК, в която се извършва експертиза на временната нетрудоспособност и подготовка за представяне пред ТЕЛК. Разполага с манипулационна, в която се извършват всички видове венозни и мускулни апликации, превръзки, смяна на уретрални катетри, хирургични манипулации, спешни назначения.

Осъществява профилактични прегледи на работници и служители съгласно изискванията на Закона за здравословни и безопасни условия на труд (ЗЗБУТ). Работи по договор с НЗОК.

➤ **Медицински център „Пулс“**

„Медицински Център Пулс“ ООД е създаден със старта на здравната реформа през 2000 г. Разположен е в сградата на бившата градска поликлиника в центъра на гр. Дряново, на ул. "Шипка" №164. В него работят специалисти по профилите: **акушерство и гинекология; вътрешни болести; кардиология; детски болести; неврология; хирургия; очни болести; пулмология; гастроентерология; урология; ортопедия; физиотерапия и УНГ болести.** Центърът разполага със съвременна медицинска апаратура и работи по договор с РЗОК.

В рамките на доболничната помощ функционира и спешен амбулаторен кабинет към Център за спешна медицинска помощ - филиал Дряново, медико-диагностично звено с клинична лаборатория и рентгеново отделение за извънболнична помощ.

Продължава дейността на „Регионален Хоспис“ ЕООД гр. Габрово със стационар гр. Дряново с капацитет 21 легла. Община Дряново субсидира 1,5 бр. места за местни жители. През 2013 година са проведени 10 заседания на комисията за настаняване и ползване услугите на „Регионален хоспис“ ЕООД – стационар Дряново с подкрепата на община Дряново.

❖ **Образование и култура**

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

От гледна точка на туризма, секторът на образованието представлява интерес по отношение на развитието на човешките ресурси.

До средата на 2014 година Община Дряново поддържа училищна мрежа от четири общински и едно държавно училище:

1. СОУ „Максим Райкович“ – град Дряново – средищно училище от учебната 2008/2009 г.;

2. Професионална гимназия по икономика „Рачо Стоянов“ - град Дряново;

3. Професионална техническа гимназия „Димитър Крушев“ - град Дряново;

4. ОУ „Васил Априлов“ – с. Гостилица, община Дряново;

5. ВУИ „Св.Св. Кирил и Методий“ - с. Керека, община Дряново

**Заб. От 01.07.2014 г. със Заповед № РД 14-27/16.04.2014 г. на министъра на образованието и науката е закрито основното училище в с. Гостилица.*

От 01.08.2014 г. със Заповед № РД 14-39/27.05.2014 г. на министъра на образованието и науката ПТГ „Д. Крушев“ и ПГИ „Рачо Стоянов“ са преобразувани чрез сливане в ПГИ „Рачо Стоянов“ с 2 образователни направления – икономическо и техническо.

Училищната мрежа е съобразена с действащите законови и подзаконовни нормативни актове, както и с местните, държавни и европейски стратегии за развитие на образованието.

На територията на общината няма постоянно действащи художествени галерии и театри.

Картинни изложби и други художествени експозиции се експонират в изложбените пространства на Исторически музей – Дряново и културните институции на територията на общината. Читалищата поддържат постоянни и временни експозиции и етнографски сбирки.

Единственият киносалон на територията на общината работи сезонно и се стопанисва от НЧ „Развитие-1869“ .

3.1.7. Туристическа инфраструктура

За улеснение на туристите и гостите на община Дряново, към интернет страницата на общината е разработен туристически портал, на който може да бъде намерена информация за:

 Община Дряново

 Туристически обекти

 История на Дряново

 Дряновският манастир

Този документ е създаден в рамките на проект № 13-13-68/12.11.2013 г. „Ефективна координация и партньорство при разработване и провеждане на политики в общинска администрация Дряново“, финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

✚ Пещера "Бачо Киро"	✚ Полезна информация
✚ Хижа "Бачо Киро"	✚ Карта на Община Дряново
✚ Къмпинг "Стринава"	✚ Културен Календар
✚ Туристически маршрути	✚ Информационен център
✚ Екопътеки	✚ Съобщения
✚ Хотели и къщи за гости	✚ Туристически сдружения
✚ Места за хранене	

На територията на гр. Дряново е изграден **Туристически информационен център**, гр. Дряново, който предлага следните услуги:

- ✚ Информирание и упътване на туристи и гости на общината относно:
 - ✚ забележителностите на града и общината;
 - ✚ институции, фирми и магазини в града;
 - ✚ предоставяне на контакти на транспортни фирми, таксите, хотели и къщи за гости и информация за разписанието на автобусите в общината;
 - ✚ упътване и консултиране за местата за настаняване, хранене и забавления;
 - ✚ предоставяне на информация за културните събития в общината (от Културния календар);
 - ✚ предлагане на безплатни и платени рекламни материали и сувенири на община Дряново.

а) Брой туристически обекти и реализирани туристически нощувки

Районът на община Дряново има богато културно-историческо наследство и красива природа.

Таблица 5: Брой туристически обекти (места за настаняване и заведения за хранене и развлечения) в община Дряново за 2009 – 2013 г.

Брой обекти	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.
В община Дряново	28 бр.	28 бр.	33 бр.	34 бр.	37 бр.
В гр. Дряново	12 бр.	12 бр.	12 бр.	13 бр.	13 бр.
В селата	16 бр.	16 бр.	21 бр.	21 бр.	24 бр.

Източник: Общинска администрация Дряново

Видно от таблицата по-горе, през 2009 и 2010 г. броят на туристическите обекти, разположени на територията на общината, е еднакъв, като се увеличава с всяка следваща година. В град Дряново обектите се увеличават само с един през разглеждания период, докато в селата туристическите обекти се увеличават с по-високи темпове.

Броят на реализираните туристически нощувки в община Дряново е следният:

Фигура 1: Реализирани туристически нощувки в община Дряново за 2009 – 2013 г.

Източник: Общинска администрация Дряново

Броят на реализираните туристически нощувки в община Дряново спада през 2010 г. в сравнение с 2009 г., след което се покачва значително с всяка изминала година, за да достигне 28 642 нощувки през 2013 г., или почти двойно в сравнение с 2009 г. За сравнение, в цялата област Габрово са реализирани 147 375 нощувки през 2013 г., като са пренощували 81 949 лица. Съответно броят туристически нощувки в община Дряново за 2013 г. представлява 19,43% от общия брой нощувки на туристи в областта, което е едно сравнително добро съотношение.

Този документ е създаден в рамките на проект № 13-13-68/12.11.2013 г. „Ефективна координация и партньорство при разработване и провеждане на политики в общинска администрация Дряново”, финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет”, съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

b) Заведения за хранене и развлечения

Според Националния консолидиран туристически регистър, заведенията за хранене и развлечения с валидна категория към месец май 2014 г. на територията на община Дряново са 30 с капацитет повече от 130 места.

Категоризираните туристически обекти с валидна категория към месец май 2014 г., са основно с категория 1 и 2 звезди, по-рядко 3 звезди.

c) Спортни съоръжения

На територията на община Дряново съществуват следните спортни съоръжения и комплекси:

- Спортен комплекс „Локомотив“ – гр. Дряново
- Спортен комплекс в с. Царева ливада
- Спортна зала - гр. Дряново (Рехабилитационен и интеграционен комплекс за хора с увреждания)
- Физкултурен салон към СОУ " Максим Райкович
- Физкултурен салон към ПГИ "Рачо Стоянов
- Спортна площадка на ПТГ "Димитър Крусев

d) Маршрути за пешеходен туризъм

На територията на община Дряново функционира 1 туристическа хижа. Тя се стопанисва от юридическо лице (Турист ЕООД).

На територията на общината са разположени **3 екопътеки**, подходящи за пешеходен туризъм:

- **Дряновска екопътека**

Изградена през 2000 година /Дървените мостчета и стълби в момента са непроходими/ Пътеки в района на скалата "Боруна", създаващи възможности посетителите да се докоснат до девствената природа. Те могат да се насладят на редки скални форми, да покачат адреналина си и да видят редки растения от българската фауна. Има и три обзорни площадки на скалата "Боруна", от които се разкрива красивата панорама на района на Дряновския манастир.

- **Екопътека "Via Ferrata" - Дряновски манастир**

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Изградена през 2003 година. Пътеката се вие от манастира, край ЖП линията, по брега на р.Дряновска край "Сини вир", по каменни и железни стълби излиза на ръба на скалния венец източно от манастира по камениста пътека до платото "Стринава"/крепостите "Градът" и "Чуката"/, спуска се през гората край манастирското лозе и завършва на паркинга пред манастира. Маршрутът разкрива невероятна панорама към Дряновския манастир и гр. Дряново. Посетителите се срещат с разнообразен растителен и животински свят.

- **Екопътека "От Дискодуратера до наши дни"**

На 2 км. южно от с. Гостилица, р. Янтра образува малка плодородна котловина, оградена отвсякъде от вълнисти възвишения. Тук между устията на два малки леви притока – Узуново дере и Малкояларска река се намират руините на старата римска крепост "Дискодуратера", чието име означава "Двойно яка крепост". Построена и заселена през втората половина на 2-ри век, тя е била основана по времето на император Марк Аврелий от гражданите на Аугуста Траяна и от обикновена пътна станция се е превърнала в едно от главните тържища в Долнодунавските провинции. Широк и удобен път води от Никопол ад Иструм към Аугуста Траяна, Константинопол и Мала Азия. Тържището с тракийското название Дискодуратера е била голяма митническа станция между Мизия и Тракия. Имало е и монетен двор. През 3-ти век Дискодуратера е разрушена от готите, по-късно е възстановена, за да достигне своя разцвет през 5-6 век при идването на Славяните. По време на археологичните разкопки са били открити крепостни стени, кули, сгради и други находки. Екопътека "От Дискодуратера до наши дни" предлага едно вълнуващо преживяване, съчетавайки красива природа и исторически забележителности. Екопътеката е с дължина 3 км. и с краен пункт – подножието на древната крепост Дискодуратера. Дискодуратера е част от древен търговски път към Мала Азия, започващ от Никопол ад Иструм (руините се намират в село Никюп, на 20 км. Северно от Велико Търново), минавайки през крепостта към Аугуста Траяна (днешна Стара Загора) и Константинопол. При прехода се наблюдава типичната за Стара Планина флора и фауна. Маршрутът минава по стария римски път, в близост до който се намира ритуалната могила – Юрта. Пътеката е съоръжена с места за отдих и чешма с питейна вода.

Като цяло общината разполага с благоприятни условия за аклиматизация и развитие на пешеходен туризъм.

3.2. Въздействие на туризма върху развитието на Община Дряново

Туризмът е от значим характер за история на област Габрово, респективно и община Дряново.

3.2.1. Икономически въздействия

При анализа на икономическите въздействия на туризма върху общината се използват данни за развитието на социално-икономическите параметри, базова и туристическа инфраструктура, наличните данни относно посещаемостта и профила на туристите, съпоставени с данни от проведено анкетно проучване и работен панел.

Туризмът може да бъде една от основните опори в икономиката на общината.

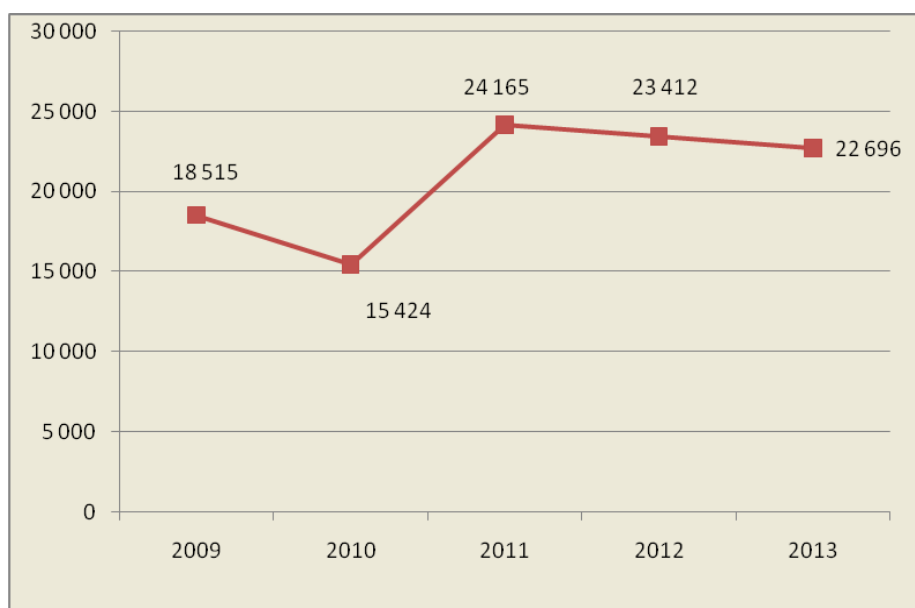
В следващата таблица са показани данни за средствата за подслон и места за настаняване през 2009 г. - 2013 в община Дряново.

Таблица 6: Средства за подслон и места за настаняване през 2009 г. - 2013 в община Дряново

Година	Средства за подслон и места за настаняване	Реализирани нощувки
2009	28	18 515
2010	28	15 424
2011	33	24 165
2012	34	23 412
2013	37	22 696
Общо за периода		104 212

Източник: НСИ

Фигура 2: Брой реализирани нощувки в средства за подслон и места за настаняване през 2009 г. - 2013 в община Дряново

Източник: НСИ

По данни на НСИ, броят на реализираните нощувки, намаляват през 2010 г., въпреки че през 2009 г. броят на местата за настаняване са 13, а през 2010 г. – 17. Съответно броят нощувки за 2009 г. са 18 515, а през 2010 г. броят на нощувките пада на 15 424. Последствие през 2011 г. се наблюдава значителен ръст в нощувките които са 24 165. През последните две години се наблюдава спад в реализираните нощувки с приблизително 7% от броят им през 2010г.

Тенденцията за намаляване на общия брой на нощувките вероятно се дължи на маркетинговия подход на община Дряново, който очевидно е незадоволителен. Като цяло може да се направи извода, че условия на туристическо предлагане следва да бъдат подобрени и развивани с цел допринасяне за популяризацията на дестинацията и по-високата посещаемост.

3.2.2. Екологични въздействия

При анализа на въздействието на туризма върху околната среда в общината се използват данни за състоянието, капацитет и натоварване на природните ресурси, базова и туристическа инфраструктура, съпоставени с впечатления и коментари от проведеното анкетно проучване сред местното население и професионалистите от туристическия бранш в общината.

Отрицателното влияние върху околната среда се изразява в това, че туризмът много лесно може да я увреди, тъй като е свързан със значително замърсяване и други неблагоприятни намеси, като конкретните негативни въздействия за община Дряново са следните:

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

- Замърсяване на повърхностните води вследствие на недоизградената канализационна мрежа и липсата на пречиствателна станция;
- Замърсяване на градската и извънградската среда вследствие на интензивните туристически дейности и трафика;
- Липса на информираност в обществото за състоянието на околната среда и най-вече относно нейното замърсяване с твърди отпадъци.

3.2.3. Социални въздействия

При анализа на социално-културните въздействия на туризма върху общината се използват данни за състоянието на социално-икономическите параметри, културното наследство и традиции,

Положителните социални въздействия на туризма са свързани със създаването на заетост в този и други съпътстващи сектори. Културното въздействие се изразява в стимулиране на запазването на местни традиции и общности като туристически атракции.

Отрицателните въздействия се изразяват в това, че често пъти заплащането е ниско и работните условия – лоши, а в културен аспект - съществува риск местната култура да бъде девалвирана и променена от туристите.

Използвайки обобщените резултати от проведеното анкетно проучване сред представители на заинтересованите страни в община Дряново могат да се направят следните изводи в това направление:

- Налице е обществена подкрепа за развитието на туризма в община Дряново, отчита се положителното му въздействие върху качеството на живот на местното население.
- Отношенията на местното население към туризма се намират в преход от фазата на “Ентусиазъм” към фаза “Безразличие”. Наред с това са идентифицирани конкретните области, които имат нужда от подобрене, с цел предотвратяване на преминаването към следващата фаза от модела на отношенията.

3.3. Маркетингова позиция на Община Дряново

Маркетинговата позиция на Община Дряново отразява пазарно-комуникативната изява на дестинацията като обобщен резултат от функционирането и взаимодействието на всички нейни елементи, които са разгледани в предходните точки. Обобщени по компонентите на маркетинговия микс, проблемите на община Дряново са както следва:

Този документ е създаден в рамките на проект № 13-13-68/12.11.2013 г. „Ефективна координация и партньорство при разработване и провеждане на политики в общинска администрация Дряново”, финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет”, съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

3.3.1. Туристически продукт

Туристическият продукт на община Дряново представлява цялостният опит (преживявания и възприети ползи) на туристите от консумираните материални и нематериални блага при посещението и престоя им в дестинацията. От тази гледна точка проблемите на общината относно продукта са:

- В продуктовата палитра на община Дряново, потенциалът за развитие на селски, културно-познавателен, фестивален и пр. туризъм е все още неоползотворен;
- Наличната инфраструктура, позволяваща развитие на пешеходния туризъм не е в добро техническо състояние.

3.3.2. Дистрибуция на дестинацията

Дистрибуцията на община Дряново като туристическа дестинация представлява организирана система от независими организации, служеща за подсигуряване на удобни точки за продажба на туристически продукти и/или за достъп до туристите, намиращи се далеч от дестинацията като място на туристическо производство и туристическо потребление. Проблемите на община Дряново в това маркетингово направление са следните:

- Недостатъчна и недобре систематизирана работа по установяване на контакти с чуждестранни организации, които да служат като платформа за изграждане на нови дистрибуционни канали от страна на туристическия бизнес в общината;
- Целесъобразно е да се търсят контакти основно с ключови градове с цел генериране на туристопоток към Община Дряново, включително и под формата на побратимяване;

3.3.3. Комуникация на дестинацията

Достъпността и привлекателността на община Дряново като туристическа дестинация зависи до голяма степен от присъствието ѝ в информационното пространство на вътрешния и международния туристически пазар. В тази насока Община Дряново като туристическа дестинация е положила достатъчно усилия, но въпреки това могат да бъдат предприети допълнителни стъпки и действия, някои от които са следните:

- Изработване на рекламни материали – рекламен филм, план-указател на града и туристическа карта на региона и др.;
- Община Дряново да бъде включена в регионални и национални пътеводители и каталози;
- Участие в туристически борси и изложения;

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

- Инициране и провеждане на концерти, конкурси, семинари, изложби, презентации съвместно със представители на туристическия бранш;
- Други.

3.4. Тенденции в развитието на туризма

Най-значимите глобални и национални тенденции, които ще формират новата пазарна среда и бъдещето на туризма в Община Дряново в периода до края на 2020 г., са следните:

- Продължаваща световна икономическа криза - намаляване на абсолютния брой на туристите, засилване на конкурентната борба за преразпределение на туристическите пътувания и за разместване на пазарните позиции;
- Утвърждаване на информационните и комуникационни технологии като средство за промяна в търговската и обслужващата дейност в туризма;
- Засилено търсене на качество, удобства (комфорт) и безопасност и лукс и в същото време засилено търсене на продукти на ниски цени;
- Все по-силно влияние върху избора на туристическа дестинация ще оказва качеството на природните ресурси;
- Ще нараства популярността на активните ваканции и ще се увеличава търсенето на условия за подобна дейност;
- Повишено търсене на специализирани на основата на изкуството, културата и историята туристически продукти и повишени претенции към количеството и качеството на получаваната информация;
- Ще нараства търсенето на изцяло нови, различни от другите продукти, които съдържат голяма добавена стойност за туриста, напр. туристически продукти, кореспондиращи със специфични хобита и специални интереси;
- Повишаване на търсенето на по-малки туристически обекти от рода на автентични семейни хотели и пр.;
- Съкращаване на продължителността на ваканциите в полза на допълнителни или други кратки ваканции;
- Намаляване на лоялността към дестинациите;

- Намалява търсенето на напълно организирани туристически пътувания;
- Намалява търсенето на „втори дом“ в туристически дестинации.

3.5. SWOT анализ

Направеният анализ на съществуващите ресурси на община Дряново като туристическа дестинация е основа на така наречения SWOT анализ. В комбинация с извършеното анкетно проучване, бяха идентифицирани и систематизирани силните и слабите страни на община Дряново, а така също и възможностите и заплахите, които кореспондират с нейното устойчиво туристическо развитие.

SWOT анализът има за цел да обобщи и синтезира натрупаната информация за текущото състояние и тенденциите в развитието на един от важните отрасли в икономиката на община Дряново, а именно – туристическият отрасъл. Идентифицирани са силните и слабите му страни, както и възможностите и заплахите за неговото развитие.

Таблица 7: SWOT анализ

Силни страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none">• <i>Благоприятно природогеографско местоположение за развитие на туризъм;</i>• <i>Богато културно историческо наследство;</i>• <i>Наличие на ресурси за развитие на алтернативни форми на туризъм, екологичен, селски и културно-исторически туризъм;</i>• <i>Имидж на безопасна дестинация;</i>• <i>Наличие на маршрути за пешеходен и велотуризм</i>• <i>Висока гъстота на пътната мрежа, която формира общината като потенциален център за обслужване на</i>	<ul style="list-style-type: none">• Недостатъчно добро състояние на транспортната инфраструктура;• Недостатъчно добро техническо състояние на част от културно историческите обекти и екопътеки;• Трудна транспортна достъпност (основно автомобилен транспорт);• Недостатъчна подходяща инфраструктура за хора с увреждания;• Слаба социализация на паметниците на културата;• Недостатъчна туристическа

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

пътникопотока и развитие на туризма, добър достъп до населените места

- *Високо качество на природния потенциал – природни забележителности, гори, флора и фауна;*
- *Съхранена природна среда и екологически баланс, без големи замърсители*
- *Наличие на стратегия за опазването на околната среда;*
- *Ниска престъпност на територията на всички населени места;*
- *Наличие на фамилни хотели и къщи за гости;*
- *Добре развита ИКТ мрежа;*
- *Наличие на административен капацитет за подготовка и управление на проекти;*
- *Създадени работещи партньорства с други общини за устойчиво местно развитие;*
- *Наличие на ТИЦ-ове*
- *Нисък туристически данък*

Силни страни – 16

инфраструктура за алтернативен туризъм;

- Непълна и разнопосочна статистическа информация за местата за настаняване в различни официални източници;
- Слаба разпознаваемост на бранда Дряново като целогодишна дестинация;
- Недостатъчни рекламни материали за популяризиране на общината като туристическа дестинация;
- Влошена демографска структура на населението;
- Непълно оползотворен потенциал на възможностите за развитие на културен туризъм, въпреки предприетите мерки;
- Недостатъчна координация и комуникация между социално-икономическите партньори;
- Неефективна реклама по целеви пазари;
- Недостатъчна и недобре систематизирана работа по установяване на контакти с чуждестранни организации, които да служат като платформа за изграждане на нови дистрибуционни канали от страна на туристическия бизнес в общината
- Недостатъчен брой на кадри в туризма с добра професионална и езикова подготовка

Слаби страни –15	
Възможности	Заплахи (рискове)
<ul style="list-style-type: none">• Повишаване на привлекателността на община Дряново като туристическа дестинация посредством реализацията на проекти, финансирани от ЕС и други донорски програми;• Изграждане на нова, рехабилитация и разширяване на съществуващата инфраструктура;• Активизиране на частния сектор;• Развитие на туризма на основата на рекреационните и природни ресурси и културно-историческото наследство (селски, екологичен, културен, ловен и др.);• Оптимизиране процеса на набиране на информация относно туристическия бранш и засилване контрола върху събирането на туристически такси;• Подобряване на рекламната стратегия и връзките с обществеността на дестинацията;• Укрепване на традиционните отрасли и услуги;• Подобряване на междуобщинското	<ul style="list-style-type: none">• Обезлюдяване на общината, миграционни процеси и промяна на възрастовата структура на населението;• Недостатъчна предприемчивост и липса на инвестиционен интерес в туристическия сектор;• Липса на централизирана подкрепа от страна на държавата за подобряване на туристическата инфраструктура;• Недостатъчно централно бюджетно финансиране и ниски общински приходи;• Световната икономическа криза намалява търсенето на туристически продукти и рязко изостря конкуренцията на вътрешния и на международния пазар;• Загуба на административен капацитет при кандидатстване и участие в проекти от страна на потенциални бенефициенти (юридически лица и НПО)• Разрушаване на атрактивни природни ресурси поради отсъствието на ефективен контрол на национално ниво върху тяхното използване и комерсиализация;

<p>сътрудничество;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Подобряване на разпознаваемостта на бранда Дряново • Подобряване на комуникацията и партньорството между бизнеса, публичния и обществения сектор • Разширяване на партньорството с европейски страни <p>Възможности - 11</p>	<p>Заплахи - 7</p>
---	--------------------

Оценка на факторите

Факторите могат да бъдат разделени на вътрешни и външни, и на положителни и отрицателни:

Фактори	Вътрешни S/W Брой/процент	Външни O/T Брой/процент	Общо
Положителни S/O	16 33,33%	11 22,9%	27 56,2%
Отрицателни W/T	15 29,2%	7 14,6%	21 43,7%
Общо	31 62,5%	18 37,5%	48 100%

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

От изготвената таблица „Вътрешни и външни страни“ се вижда, че идентифицираните вътрешни фактори, определящи развитието на туризма в общината са повече на брой от външните, т.е. движещите сили на промените се крият във вътрешния потенциал и ресурсите на община Дряново, а не предполагат външната намеса. Идентифицираните фактори, имащи отрицателен характер - слабости и заплахи са 21 на брой, а положителните – силни страни и възможности са 27. Този баланс показва, че е фокусирана върху управление на възможностите работа, туризмът в общината има потенциал за устойчиво положително развитие.

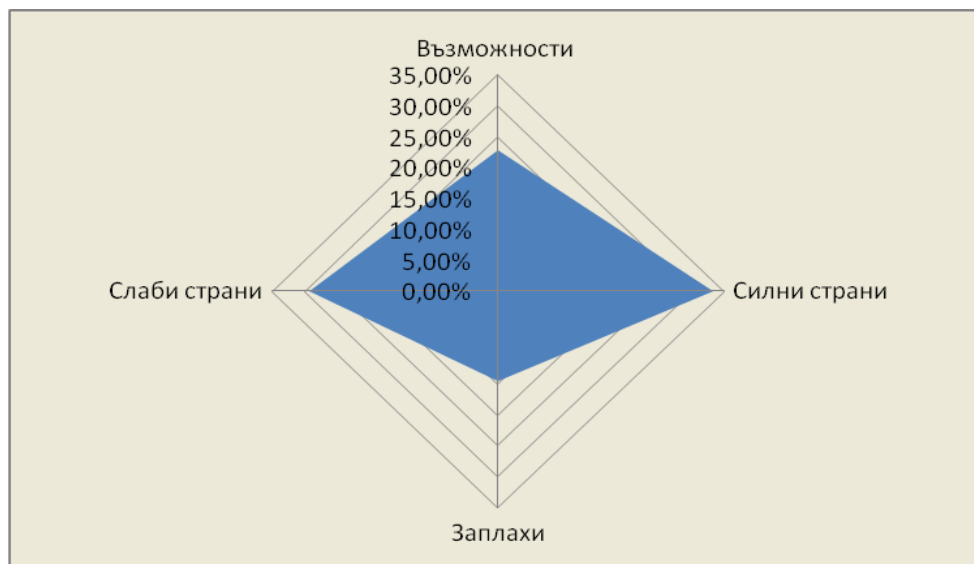
Обобщената картина на туристическия отрасъл в община Дряново и SWOT анализът показват, че са налице определени позитивни процеси, признак за устойчивото му развитие. Общината разполага с достатъчни ресурси, потенциал и намерения за развитие, които следва активно да се оползотворяват чрез провеждане на градивна политика, обединяваща усилията на всички заинтересовани страни.

Повечето от наличните проблеми са правилно идентифицирани и по тях се предвиждат конкретни операции и мерки.

Основните негативи в туризма се очертават в инфраструктурата, съдържанието на туристическия продукт и маркетинговата стратегия на отрасъла. Необходимо е изграждане на пътищата, благоустрояване на населените места, подобряване на ВиК съоръженията и изграждането на пречиствателни съоръжения – проекти които изискват значителен финансов ресурс. Останалите проблемни точки са социализация и поддържане на културните паметници и природните забележителности, разработването на допълнителни културно-познавателни маршрути, обогатяване на културния календар и използването на модерните технологии и интернет за популяризирането на дестинацията Дряново, подобряването на жизнената среда и повишаване на качеството на човешките ресурси.

Изготвеният SWOT профил на туристическия отрасъл в община Дряново представлява координатната система, като на нея е разположен четириъгълник, образуван от процентното съотношение на възможностите, заплахите, силните и слабите страни в общия брой идентифицирани външни и вътрешни фактори. Посочват се и процентните съотношения на разглежданите характеристики на

анализа. Така например силните страни като процентно съотношение са 33,33 %, слабите – 29,2%, възможностите са 22,9%, заплахите 14,6%.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

4. ПРОГРАМА ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА ДРЯНОВО

4.1. Методология

При разработване на Програмата за развитие на туризма в Община Дряново са взети под внимание условията и предпоставките, необходими за постигане на устойчиво и балансирано развитие на туризма в съответствие с икономическите, социални и екологични аспекти.

На основата на извършения анализ и оценка на развитието на туризма в община Дряново са формулирани визията, стратегическите цели и приоритети, които също така са в съответствие с международната, национална и регионална политика в тази сфера. За изпълнението на поставените цели са посочени конкретни мерки, включващи набор от дейности (проекти), които съответстват на реалностите и нуждите на общината, региона и държавата.

За целите на разработване на стратегическата рамка на настоящата програма, в периода м. май – м. юни 2014 г. са проведени *работен панел* и *анкетно проучване* сред заинтересованите страни, на които същите имаха възможност да представят своите идеи и предложения за реализацията на конкретни туристически обекти.

4.2. Стратегия за развитието на туризма в Община Дряново

Стратегията за развитие на туризма в Община Дряново се изразява в създаване на всички зависещи от нея условия и предпоставки за развитие на икономически рентабилен, екологично щадящ и социално приемлив туризъм чрез реализация на съгласувани проекти, водещи до повишена ефективност и конкурентоспособност на продукта.

За реализирането на тази политика са подходящи следните стратегически подходи:

- отдалечаване на общината от състоянието и на “дестинация-стока” и приближаването и към едно бъдещо състояние на "дестинация-статус". Това изисква работа за възприемане на дестинацията от нейните потребители повече като уникална и незаменима за техните потребности и туристически мотиви;
- стремеж към диференциация (разграничаване) на продуктовете линии на дестинацията по целеви пазари и целеви пазарни сегменти чрез създаване и поддържане на отличими качествени характеристики на отделните елементи;

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

- фокусиране върху определени подсегменти на туристическия пазар (например семейства с деца, младежи, спортисти, културни дейци) и реализиране спрямо тях на диференциация в сравнение с конкурентните дестинации в страната и чужбина.

4.2.1 Визия

Визията за развитие на община Дряново в областта на туризма е следната:

Община Дряново – добре разпознаваема целогодишна дестинация с устойчив конкурентоспособен туристически сектор

Тази визия ще бъде изпълнена чрез фокусиране на развитието на общината като център на културно-исторически туризъм, селски и еко туризъм.

4.2.2 Цели

Стратегическите цели, насочени към изпълнение на горепосочената визия за развитие, са следните:

1. Развитие на човешките ресурси в туристическия сектор;
2. Усъвършенстване на структурата на туристическия продукт и превръщане на общината във водеща целогодишна дестинация за културно-исторически, селски и еко-туризъм;
3. Увеличаване на инвестициите чрез подобрен маркетинг и ясни регламенти;
4. Увеличаване на директните приходи чрез повишаване на качеството и подобряване на маркетинга;
5. Съхраняване на околната среда и подобряване на условията за алтернативни форми на туризъм.

4.2.3 Приоритети

Горепосочената визия за развитие и стратегически цели следва да бъдат изпълнени посредством следните приоритети:

- ❖ **Приоритет I.** Създаване на подходящи управленски и организационни структури, системи за управление, обучение и квалификация на персонала

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

- ❖ **Приоритет II.** Повишаване на качеството и обогатяване на предлагания основен туристически продукт и устойчивото му развитие
- ❖ **Приоритет III.** Преодоляване на сезонния характер на туризма в общината чрез развитие на алтернативни форми на туризъм
- ❖ **Приоритет IV.** Подобряване на базовата и туристическата инфраструктура, съхраняване на околната среда и въвеждане на енергийни екологични и ефективни технологии
- ❖ **Приоритет V.** Провеждане на ефективен маркетинг, реклама и информационен обмен

4.2.4 Мерки

За реализацията на горепосочените цели и приоритети са идентифицирани конкретни мерки, чиято реализация следва да доведе до повишаване привлекателността на община Дряново като туристическа дестинация до 2020 г.

Приоритет I – Структури, обучение

- 1.1 *Въвеждане на интегрирани системи за управление на качеството, международни стандарти и практики в туристическите обекти и места за настаняване;*
- 1.2 *Подобряване на информационната основа на туризма – статистика, проучвания, анализи, прогнози от страна на общинска администрация и туристическите сдружения;*
- 1.3 *Създаване на условия за развитие на човешките ресурси - специализирано обучение и ограничаване на текучеството на персонала в туристическите обекти и места за настаняване;*
- 1.4 *Повишаване на капацитета на общинска администрация за управление и мониторинг на туристическите дейности*
- 1.5 *Сътрудничество с национални и регионални власти и органи чрез участие в браншови, регионални и секторни асоциации;*

Приоритет II – Основен туристически продукт

- 2.1 *Повишаване качеството на туристическите услуги чрез стимулиране на собствениците на туристически обекти и места за настаняване да търсят по-висока категоризация;*
- 2.2 *Подкрепа за дейността на туристическите сдружения*

Този документ е създаден в рамките на проект № 13-13-68/12.11.2013 г. „Ефективна координация и партньорство при разработване и провеждане на политики в общинска администрация Дряново”, финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет”, съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

2.3 Подобряване на координацията и комуникацията между заинтересованите страни.

Приоритет III – Алтернативни форми на туризъм

3.1 Подкрепа за развитието на алтернативни, специфични и местни форми на туризъм

3.2 Увеличаване дела на туристическата база с целогодишна експлоатация

3.3 Организиране на събития с регионален, национален и международен обхват и превръщането им в традиционни, със стремеж към привличане на повече млади хора;

3.4 Разработване на съвместни туристически продукти със съседни страни или други целеви пазари

Приоритет IV – Инфраструктура, околна среда

4.1 Подобряване на туристическата и базовата инфраструктура в град Дряново и района на Дряновски манастир

4.2 Подобряване на туристическата, довеждаща и инженерна инфраструктура в малките населени места в общината, с цел разгръщане на потенциала им за развитие на алтернативни форми на туризъм;

4.3 Съхраняване на околната среда в общината

4.4 Насърчаване на енергийната ефективност и използването на възобновяеми източници;

Приоритет V – Маркетинг, реклама, информация

5.1 Въвеждане на съвременни технологии за обслужване, информация и реклама и по-пълно използване на възможностите, предоставени от Интернет и социалните мрежи;

5.2 Осъществяване на целева реклама на туристическите продукти на общината в основни генериращи пазари в страната и чужбина;

5.3 Подобряване на връзките с обществеността чрез провеждане на редовни информационни и комуникационни кампании.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

5. ПЛАН ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРОГРАМАТА

5.1. Проекти

Инициатор и отговорник за изпълнението на дейностите, изброени по-долу е Общинска администрация – Дряново. По отношение на дейностите, свързани с подобряване, диверсифициране и реклама на туристическия продукт, общината ще сътрудничи с Министерство на икономиката и енергетиката, Министерство на младежта и спорта и Министерство на културата. По отношение на инфраструктурните проекти и околната среда, Общината ще сътрудничи с Министерство на регионалното развитие, Министерство на земеделието и храните – Държавен фонд «Земеделие» и Министерство на околната среда и водите/РИОСВ, а по-отношение на развитието на човешките ресурси – с Министерство на образованието и науката, Министерство на труда и социалната политика и Агенцията по заетостта. В зависимост от спецификата на проектите, ще се търсят сътрудничество и с Министерство на вътрешните работи (КАТ).

Партньори при изпълнение на дейностите в съответствие с насочеността им могат да бъдат кметства, действащи неправителствени организации в областта на туризма (напр. Българска асоциация на туристическите агенции, Българска асоциация за екологичен и селски туризъм и др.), сдружения в областта на културата, обучението, лова и риболова, опазване на околната среда (напр. Българско дружество за защита на птиците и др.), училища, читалища, местни фирми и т.н.

В графата срок (за изпълнение) на дейностите от Плана се използват три вида записи, както следва:

- **Текущ** – когато срокът за изпълнение покрива целия период за изпълнение на Програмата (2014 – 2020 г.) или конкретните дейности имат периодичен или редовен характер, установен и на базата на други стратегически документи или споразумения;
- **2014 – 2017 г.** – показва дейностите, които трябва да бъдат реализирани приоритетно в началото на срока на изпълнение на Програмата, за да могат да бъдат постигнати планираните цели;
- **2017 – 2020 г.** – показва дейностите, чието изпълнение трябва да се извърши в срока на времетраене на Програмата, за да бъдат постигнати планираните цели, но които поради своята значимост или планиран ефект, не предполагат непременно спешност за реализация.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Таблица 8: План за реализация на Програма за развитието на туризма на територията на община Дряново за 2014-2020 г.

Приоритет I

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
ПРИОРИТЕТ I – СТРУКТУРИ, ОБУЧЕНИЕ				
Мярка 1 – Въвеждане на интегрирани системи за управление на качеството, международни стандарти и практики в туристическите обекти и места за настаняване				
1. Стимулиране/ изисквания на въвеждането на системи за управление на качеството от туристическия бизнес	Брой въведени системи – 2 бр.	2014 – 2017	Туристическия бранш	Туристическия бранш, сертифициращи организации, НПО в сферата на туризма
2. Осъществяване на контрол върху спазването на нормативните изисквания и осигуряването на необходимата информация от страна на туристическите обекти	Брой категоризирани обекти - 40 бр.	Текущ	Туристическия бранш	НПО в сферата на туризма
Мярка 2 – Подобряване на информационната основа на туризма – статистика, проучвания, анализи, прогнози от страна на общинска администрация и туристическите сдружения				
1. Съставяне и поддържане на база данни за туристическите	Брой създадени бази	2014 – 2017	Общинска	Туристическия бранш, НПО в сферата на

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
ресурси, обекти и посетителите в общината	данни – 1 бр.		администрация	туризма
2. Провеждане на ежегодни анкетни и маркетингови проучвания сред туристите и местното население и последващ анализ	Брой проведени проучвания/анкети - 6 бр.	Текущ	Общинска администрация	НПО в сферата на туризма
Мярка 3 – Създаване на условия за развитие на човешките ресурси - специализирано обучение и ограничаване на текучеството на персонала в туристическите обекти и места за настаняване				
1. Провеждане на курсове за обучение и повишаване на квалификацията на заетите в туризма	Брой курсове – 3 бр.	Текущ	Туристическия бранш	НПО в сферата на туризма, Обучителни организации, Центрове за професионално образование
Мярка 4 - Повишаване на капацитета на общинската администрация за управление и мониторинг на туристическите дейности				
1. Повишаване квалификацията на общински служители чрез участие в специализирани обучения /туризъм, управление на проекти и др./	Брой обучения – 2 бр.	Текущ	Общинска администрация	НПО в сферата на туризма, Обучителни организации

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
2. Организиране на посещения за обмяна на опит на служители от общинската администрация	Брой посещения с учебна цел на служители на ОА – 3 бр.	Текущ	Служителите на Общинска администрация	НПО в сферата на туризма
Мярка 5 - Сътрудничество с национални и регионални власти и органи				
1. Участие в национални и регионални форуми.	Брой участия – 3 бр.	Текущ	Местни и регионални власти.	НПО в сферата на туризма

Приоритет II

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
ПРИОРИТЕТ II – ОСНОВЕН ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ				
Мярка 1 – Повишаване на качеството на туристическите услуги чрез стимулиране на собствениците на туристически обекти и места за настаняване да търсят по-висока категоризация				
1. Разработване на правила, наръчници и добри практики в предоставянето на туристически услуги	Брой издания – 2 бр.	Текущ	Туристическия бранш НПО в сферата на туризма	Туристическия бранш
2. Провеждане на разяснителна кампания с участието на представители на МИЕ за	Брой проведени кампании – 2 бр.	Текущ	Туристическия бранш	Министерство на икономиката и

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
условията за категоризация над 3 звезди				енергетиката
Мярка 2 – Подкрепа за туристическите сдружения в общината				
1. Информационна и експертна подкрепа за местни организации при разработване и изпълнение на проекти в областта на туризма.	Брой подготвени проекти - 2	Текущ	НПО в сферата на туризма	
Мярка 3 – Подобряване на координацията и комуникацията между заинтересованите страни				
1. Провеждане на редовни срещи с участието на всички заинтересовани страни	Брой проведени срещи – 2 бр.	Текущ	Туристическия бранш	НПО в сферата на туризма

Приоритет III

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
ПРИОРИТЕТ III – АЛТЕРНАТИВНИ ФОРМИ НА ТУРИЗЪМ				

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
Мярка 1 – Подкрепа за развитието на алтернативни, специфични и местни форми на туризъм				
<p>1. Маркетинг и комерсиализация на алтернативни туристически продукти</p> <p>1.1. Създаване на тематични маршрути свързани с местни празници и фестивали - традиционни празници, патронни празници, народни обичаи, чествания на творци и др.</p> <p>1.2. Рехабилитация / възстановяване на Дряновска екопътека</p> <p>1.3. Създаване на съпътстваща инфраструктура към природните, културни и археологически забележителности – стълби, парапети, осветление, достъп</p>	<p>Брой тематични маршрути – 4 бр.</p> <p>Рехабилитирана и възстановена Дряновска пътека – 1 бр.</p> <p>Брой подготвени и изпълнени свързани с изграждане на съпътстваща инфраструктура към</p>	Текущ	Общинска администрация	Туристическия бранш НПО в сферата на туризма

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
<p>за хора с увреждания, информационни и указателни табели и др.</p> <p>1.4. Създаване на еко-пътеки и вело-алеи</p> <p>1.5. Създаване на читалищни сбирки – етнографски, културно-исторически и др.</p>	<p>природните, културни и археологически забележителности - минимум 2 бр.</p> <p>Брой новосъздадени еко пътека и вело-алеи - 2 бр.;</p> <p>Брой създадени читалищни сбирки – 3 бр.</p>			
<p>2. Разработване на едно- и няколкодневни туристически програми, включващи културно-исторически обекти и природни забележителности</p>	<p>Брой разработени програми – 8 бр.</p>	Текущ	<p>НПО в сферата на туризма</p> <p>Широката общественост</p>	Общинска администрация
<p>3. Създаване на стимули за местни и външни предприемачи за повишаване на туристическото предлагане</p> <p>3.1. Безплатно включване на</p>	<p>Брой новопривлечени партньори – 3</p>	Текущ	<p>Туристическия бранш</p> <p>НПО в сферата на туризма</p>	Медии

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
<p>партньорите на общината в разработваните от нея рекламни материали</p> <p>3.2. Оказване на медийна подкрепа от страна на общината при популяризиране на предлаганите услуги</p>				
Мярка 2 – Увеличаване на дела на туристическата база с целогодишна експлоатация				
<p>1. Информационна, експертна и рекламна подкрепа за насърчаване на целогодишното използване на инфраструктурата и целогодишна заетост на персонала</p> <p>1.1. Контакти с културни/творчески организации</p> <p>1.2. Контакти с научни организации</p> <p>1.3. Контакти с хоби-клубове</p> <p>1.4. Организиране на</p>	<p>% на използваемост на леглоденонощията – 30 %</p>	Текущ	Туристическия бранш	Заинтересовани страни в сферата на туризма

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
екскурзионни летувания и ученически лагери 1.5. Контакти с браншови/профсъюзни организации				
Мярка 3 – Организиране на събития с регионален, национален и международен обхват				
1. Организиране на редовни и периодични форуми: 1.1. Форуми на творците в културата - изобразителни изкуства, музика, поезия, занаяти и др. 1.2. Организиране на научни форуми – природолюбителски, етнографски, архитектурни, археологически	Брой събития -5 бр.	Текущ	Общинска администрация	Туристическия бранш НПО в сферата на туризма Читалища
Мярка 4 - Разработване на съвместни туристически продукти със съседни общини, страни или други целеви пазари				
1. Сътрудничество и проучване на възможностите за създаване на общи (тематични) туристически	Брой споразумения – 2 бр.	Текущ	Общинска администрация	Трансгранични партньори НПО в сферата на

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
маршрути/продукти със съседни общини или съседни и други държави				туризма
2. Установяване на връзки/побратимяване и разработване на подходящи туристически продукти с подобни общини, разположени в ключови туристически пазари	Брой споразумения – 2 бр.	Текущ	Общинска администрация	Трансгранични партньори НПО в сферата на туризма

Приоритет IV

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
ПРИОРИТЕТ IV – ИНФРАСТРУКТУРА, ОКОЛНА СРЕДА				
Мярка 1 – Подобряване на туристическата и базовата инфраструктура в гр. Дряново и Дряновски манастир				
1. Изграждане на туристически обекти и атракционни 1.1. Приключенски парк 1.2. Тематични ресторанти	Брой развлекателни обекти – 5 бр.	2017-2020	Общинска администрация Туристически бранш	НПО в сферата на туризма

Този документ е създаден в рамките на проект № 13-13-68/12.11.2013 г. „Ефективна координация и партньорство при разработване и провеждане на политики в общинска администрация Дряново”, финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет”, съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
<p>1.3. Обособяване на ботанически маршрут</p> <p>1.4. Изграждане на обзорни площадки</p> <p>1.5. Изграждане на посетителски информационен център на входа на пещера "Андъка" - Дряновски манастир</p> <p>1.6. Изграждане на художествено осветление на туристическите обекти в гр. Дряново</p>				
<p>2. Доизграждане и реконструкция на елементи от инфраструктурата за достъп</p> <p>2.1. Рехабилитация / реконструкция на общинска пътна мрежа</p> <p>2.2. Доизграждане и реконструкция на вътрешна улична мрежа</p> <p>2.3. Изграждане на вело- и</p>	<p>Дължина на изградени/рехабилитирани/ реконструирани отсечки – 10 км.</p>	Текущ		

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
пешеходни алеи				
3. Доизграждане и реконструкция на други елементи от обслужващата туристическа инфраструктура – достъп за хора в неравностойно положение, паркинги, маркировка, информационни табели др.	Брой паркинги - 2 бр. Брой знаци, табели	Текущ		
4. Осигуряване на безплатна безжична връзка на обществени места	Брой „горещи точки“, % покритие	Текущ	Общинска администрация	Туристическия бранш
5. Реконструкция на участъци от ВиК мрежата, за които е установена необходимост	Километри реконструирана ВиК мрежа – 7 км.	Текущ	Общинска администрация	ВиК
6. Изграждане на ПСОВ – Дряново и др.	Бр изградени ПСОВ - 1бр.	2017-2020	Общинска администрация	
7. Подобряване състоянието на туристически обекти и туристическа инфраструктура				
7.1. Обновяване на	Брой обновени	Текущ	Общинска	

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
Туристически информационен център в гр. Дряново 7.2. Поддържане на съществуващи и изграждане на нови туристически маршрути и велоалеи	туристически обекти и туристическа инфраструктура – 4 бр.		администрация	
Мярка 2 – Подобряване на туристическата, довеждаща и инженерна инфраструктура в малките населени места в общината				
1. Доизграждане и реконструкция на елементи от инфраструктурата за достъп 1.1. Реконструкция /рехабилитиране на общинска пътна мрежа 1.2. Доизграждане / реконструкция на вътрешна улична мрежа 1.3. Изграждане на вътрешно- и междуградски/селски вело- и пешеходни алеи	Дължина на изградени /реконструирани /рехабилитирани отсечки – 10 км. Брой изградени алеи – 2 бр.	Текущ	Общинска администрация	АПИ
2. Доизграждане и	Брой паркинги – 2 бр.	2014-2017 г.	Общинска	

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
реконструкция на други елементи от обслужващата туристическа инфраструктура – достъп за хора в неравностойно положение, паркинги, маркировка, информационни табели др.	Брой табели – 3 бр.		администрация	
3. Осигуряване на безплатна безжична връзка на обществени места	Брой „горещи точки“, % покритие	2014–2017 г.	Общинска администрация	Частен бизнес
4. Реконструкция на участъци от ВиК мрежата, за които е установена необходимост	Километри реконструирана ВиК мрежа – 7 км.	Текущ	Общинска администрация	ВиК
5. Подкрепа за развитие на местните туристически атракции 5.1. Възстановяване /консервация на археологически и архитектурни паметници	Брой – 4 бр.	Текущ	Общинска администрация	

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
Мярка 3 – Съхраняване на околната среда				
1. Опазване и ефективно използване на водните ресурси	Подобри параметри	еко- Текущ	Общинска администрация	Частен бизнес НПО в сферата на опазване на околната среда
2. Устойчиво стопанисване на горите и съхраняване на биоразнообразието	Подобри параметри	еко- Текущ	Общинска администрация	НПО в сферата на опазване на околната среда Частен бизнес
Мярка 4 – Насърчаване на енергийната ефективност и използването на възобновяеми източници				
1. Насърчаване внедряването на мерки за енергийна ефективност в туристическите обекти	Брой обекти в които са внедрени мерки за ЕЕ – 3 бр.	Текущ	Туристически бранш	Общинска администрация

Приоритет V

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
ПРИОРИТЕТ V – МАРКЕТИНГ, РЕКЛАМА, ИНФОРМАЦИЯ				

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
Мярка 1 – Въвеждане на съвременни технологии за обслужване, информация и реклама				
1. Поддържане на Туристически информационен център	Брой обекти – 1 бр.	Текущ	Общинска администрация	НПО в сферата на туризма Туристическия бранш
2. Популяризиране на общината като туристическа дестинация в Интернет – изработване и разпространяване на кратки рекламни клипове	Брой публикации в Интернет и социалните мрежи – 4 бр.	2014-2017 г.	Общинска администрация	НПО в сферата на туризма Туристическия бранш
3. Подобряване на дистрибуцията на туристическите продукти: 3.1. Целенасочено търсене на нови партньори в страната и чужбина 3.2. Създаване на база-данни от туроператори и туристически агенции 3.3. Включване на общината в европейски и международни	Брой създадени партньорства – 3 бр. Брой създадени база-данни – 1 бр. Брой участия в международни мрежи	Текущ	Общинска администрация	НПО в сферата на туризма Туристическия бранш

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект/Дейност	Индикатори	Срок	Насочена към	Партньори
тематични туристически мрежи	– 2 бр.			
Мярка 2 – Осъществяване на целева реклама на туристическите продукти на общината в основни генериращи пазари				
1. Участие на общината в национални и международни туристически изложения	Брой участия – 12 бр.	Текущ	Общинска администрация	НПО в сферата на туризма
2. Организиране на опознавателни и информационни турове за туроператори	Брой организирани турове – 3 бр.	Текущ	Общинска администрация	Туристическия бранш НПО в сферата на туризма
3. Извършване на мониторинг и анализ на провежданите маркетингови дейности	Според посочените индикатори	Текущ	Общинска администрация	НПО в сферата на туризма
Мярка 3 – Подобряване на връзките с обществеността чрез провеждане на редовни информационни и комуникационни кампании				
1. Провеждане на срещи с населението по места 2. Провеждане на редовни срещи с местния бизнес и НПО	Брой проведени срещи – 4	2014-2017 година	Общинска администрация	НПО в сферата на туризма

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

5.2. Източници на финансиране

Финансирането на стратегическите дейности по проекти от Програмата ще се извършва чрез общинския бюджет и по различни фондове и финансови източници. Сред тях приоритетно въздействие и място имат механизмите за финансиране на проекти по оперативните програми на структурните фондове на ЕС:

- ✚ **Европейски фонд за регионално развитие** – най-важният инструмент за провеждането на общата регионална политика. Средства от този фонд се използват главно в национални програми за стимулиране на развитието чрез безвъзмездни субсидии;
- ✚ **Европейски социален фонд** – финансира мерки, подпомагащи социалната политика. Финансирането по фонда конкретно допринася за улесняване на достъпа до пазара на труда и осигуряване на равни възможности на пазара на труда;
- ✚ **Кохезионният фонд** – финансира изграждането на транспортна и екологична инфраструктура в държавите членки с БВП, по-нисък от 90% от средния в ЕС;
- ✚ **Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони** – финансира националните програми на страните членки за развитие на селските райони. Това е фондът, който субсидира инвестиции в земеделието, преработвателната промишленост, горската индустрия. В селските общини фондът подкрепя проекти за подобряване на инфраструктурата, за стартиране на малък бизнес, за селски туризъм и други алтернативни дейност.

Стратегическите документи, на базата на които се получават средства от структурните инструменти, са Оперативните програми. Те адресират основните проблеми в социално-икономическото развитие, като по своята същност представляват правителствената политика за тяхното разрешаване в рамките на приоритета на програмата.

Оперативни Програми (ОП) от значение за фокуса на Програмата за развитие на туризма в община Дряново за периода 2014 – 2020 г. са: Програма за развитие на селските райони, ОП „Развитие на Човешките Ресурси“; ОП „Околна Среда“; ОП „Иновации и конкурентоспособност“.

Конкретни указания и изисквания за участие по проекти по структурните фондове на ЕС и какви проекти се финансират, се публикуват периодично на

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Интернет-страниците на съответните оперативни програми и Интернет Портала за структурните фондове на ЕС и програмите/проектите по тях.

5.3. Управление на проектите

Управлението на проектите се осъществява от ръководител проект и екип експерти от общината с техническа и финансова компетентност за съответната дейност. Изпълнението на проектите от Програмата включва следните етапи:

- ❖ Подготовка на подробни проектни фишове/заявки/формуляри за всяка дейност от Програмата, включващи:
 - Обща и специфични цели на проекта
 - Списък на планираните дейности по проекта
 - План-график на изпълнение на дейностите по проекта
 - Планиран бюджет за всяка от дейностите, конкретни източници на финансиране
 - Подробни индикатори и очаквани резултати от проекта
 - Организация на изпълнение на проекта - Екип за изпълнение на проекта, изпълнители на отделните дейности

Препоръчва се използването на подхода на логическата матрица. Тази информация ще бъде използвана при кандидатстване за финансиране в съответствие с конкретните изисквания на съответния донор.

- ❖ Запознаване с критериите за участие и конкретните изисквания на конкретните финансови възможности, предоставени от различни донори и подготовка на Формуляр за участие
- ❖ Сключване на договор за финансиране
- ❖ Осъществяване на наблюдение и оценка на изпълнението на конкретния проект

Наблюдението представлява систематично набиране на информация за прогреса на проекта. Оценката представлява анализ на тази информация с цел усъвършенстване на стратегията и в крайна сметка – максимизиране на ефекта от тези мерки.

За тази цел се препоръчва въвеждането на формализирана система за наблюдение, включваща наръчник за осъществяване на наблюдението, информационни формуляри, така също и в електронен вид – информационна система/база данни.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Наблюдението и оценката се извършват според индикаторите, най-общо посочени в Програмата и конкретизирани при подробната разработка на всеки отделен проект.

Набирането на информация се осъществява чрез преглед на документация – техническа и финансова, посещения на мястото на изпълнение, срещи и интервюта.

- ❖ Внедряване и популяризиране на резултатите от съответния проект
- ❖ Актуализация на базата данни и информационната система.

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Нормативна и информационна основа за разработване на Програма за развитие на туризма

❖ **Международни норми**

- Дневен ред за устойчив и конкурентноспособен Европейски туризъм, Европейска комисия, 2007
- Световен кодекс на етиката в туризма, 1999
- Доклад на групата за устойчивост на туризма „Действия за по-устойчив европейски туризъм“, февруари 2007 г.

❖ **Национално законодателство**

- Закон за туризма
- Закон за местното самоуправление и местната администрация
- Закон за устройство на територията
- Закон за опазване на околната среда
- Закон за паметниците на културата и музеите
- Закон за закрила и развитие на културата
- Закон за защитените територии
- Закон за регионалното развитие
- Закон за местните данъци и такси
- Закон за защита на потребителите и за правилата за търговия
- Закон за общинските бюджети
- Закон за концесиите
- Закон за здравето
- Наредба за категоризиране на средствата за подслон, местата за настаняване и заведенията за хранене и развлечения

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

- Наредба за организацията на единната система за туристическа информация
- Наредба за изискванията към персонала на тур-оператори или туристически агенти
- Наредба за условията и реда за сключване на задължителна застраховка, покриваща отговорност на тур-оператора
- Тарифа за таксите, които се събират по Закона за туризма

- ❖ **Национални и регионални стратегически и планови документи**
- Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България, 2009 – 2013 г.
- Национална стратегическа референтна рамка
- Областна стратегия за развитие на област Габрово 2005 – 2015 г.
- Регистър на категоризираните туристически обекти от Министъра на икономиката/Министъра на културата и туризма/ Министъра на икономиката, енергетиката и туризма

- ❖ **Общински документи**
- Общински план за развитие на Община Дряново, 2014 – 2020 г.
- Национален консолидиран туристически регистър на категоризираните туристически обекти , поддържан от МИЕ

- ❖ **Използвана литература**
- Tourism: A Community Approach, авт. P. Murphy, изд. Routledge
- Introduction to Tourism, авт. L. Lickorish, C. Jenkins, изд. Elsevier
- Planet Geography, авт. S. Codrington, изд. Solid Star Press
- Global Tourism, авт. W. Theobald, изд. Butterworth-Heinemann
- Tourism Impacts, Planning and Management, авт. P. Mason, изд. Butterworth-Heinemann
- The concept of tourism area cycle of evolution: implications for management of resources, авт. R. W. Butler, публ. Canadian Geographer